

Barn till föräldrar med missbruk

- **En kvalitativ studie utifrån socialsekreterarnas perspektiv gällande barns erfarenhet av deras föräldrars missbruk**

Melek Omar
Examensarbete i socialt arbete
10 hp
Socionomprogrammet

Malmö Universitet
Hälsa och samhälle
205 06

April 2024

Sammanfattning

Studiens huvudsyften är att kvalitativt undersöka utifrån socialsekreterarnas perspektiv hur barn till missbrukande föräldrar påverkas samt hur socialtjänsten kan hjälpa och skydda dessa barn. I detta arbete utfördes en intervjustudie där fem socialsekreterare fick chansen att delta och dela med sin erfarenhet. I resultatet framkommer det att föräldrars missbruk påverkar barn negativt på olika sätt, inklusive barnets emotionella välmående, sociala förmåga och skolgång. Vidare framkommer det att risk-och skyddsfaktor är en central punkt i vilken grad barn påverkas, samt att varje barns situation är annorlunda.

Nyckelord: *Föräldrar med missbruk, barn, alkohol, narkotika, Socialt arbete*

Abstract

The purpose of this study has been to qualitatively examine from the perspective of a social secretary's perspective of how children of substance abusive parents are affected, and how social services can help and protect these children. In this interview study there were five social workers who were given the chance to participate and share their experience. In summary it appears based on the results of the study that children are negatively impacted in many different ways by their parents' alcohol/drug addiction. Some of the impact areas can be found in children's emotional wellbeing, social skills and school education. We also get to find out that risk and protective factors can affect the degree to which children are affected by and how it can look different for each individual.

Keywords: *Parents with addiction, children, alcohol, drugs, Social work*

1. Inledning	5
1.2 Problemformulering	6
1.3 Syfte och frågeställningar	7
1.4 Avgränsning	7
1.5 Begreppsdefinitioner	7
2. Tidigare forskning	8
2.1 Barns erfarenhet av att växa upp med missbrukande föräldrar/förälder	8
2.2 Socialtjänstens arbetssätt	10
2.3 Insatser för barn till föräldrar med missbruk	
2.4 Risk-och skyddsfaktorer	11
3. Teori	12
3.1 Anknnytningsteori	12
3.2 Resiliens	14
4. Metod	15
4.1 Val av metod	15
4.2 Urval	16
4.3 Respondenter	16
4.4 Genomförande av Intervjuer	17
4.5 Analysmetod	17
4.6 Etik	17
4.7 Reflektion kring studiens genomförande och tillförlitlighet	18
5. Resultat och analys	19
5.1 Hur påverkas barn föräldrarnas missbruk?	19
5.1.2 Barnens emotionella upplevelser	19
5.1.3 Roller i hemmet	21
5.1.4 Skola	22
5.1.5 Missbrukets effekt på anknytningen mellan förälder och barn	23
5.1.6 Risk- och skyddsfaktor	24
5.2 Stöd och insatser från socialtjänsten	27
6. Avslutande diskussion och sammanfattning	28
Referenser:	31
Bilagor	34
Bilaga 1- Informationsbrev	34
Bilaga 2- Intervjuguide	34

1. Inledning

Enligt Folkhälsomyndigheten (2024) uppskattas cirka 4 procent av Sveriges vuxna befolkning mellan 17-84 år vara beroende av alkohol. Statistiken visar att alkoholberoende skiljer sig mellan olika grupper, exempelvis är alkoholberoende högre hos män än kvinnor samt är alkoholkonsumtionen högst i åldersgruppen 17-29 år och lägst i åldersgruppen 65-84. En hälsorisk som alkohol orsakar hos individer med hög alkoholkonsumtion är cancer i ens lever, matstrupe, svalg, munhåla, tjock- och ändtarm samt bröstcancer specifikt hos kvinnor. Alkohol orsakar inte bara konsekvenser för individen som konsumerar produkten, utan utgör även ett socialt problem som sträcker sig bortom individen, till främst närstående samt i större samhälleliga sammanhang som t ex, rattfylleri eller skadegörelse.

En studie genomfördes av Folkhälsomyndigheten (2023) där data användes från olika register för att beräkna antalet personer med problematiskt narkotikabruk i Sverige under perioden 2007–2020. I rapporten estimerades det att män och kvinnor med narkotikaproblematik är ungefär på samma skala fram till året 2013. Enligt rapporten minskade antalet kvinnor och stabiliserades ned på en lägre nivå, däremot låg män kvar på en högre nivå. Individer som har ett narkotikamissbruk kan få ett fler antal effekter i deras liv, det kan påverka individens vardagliga liv som att försörja sig, utföra studier och bidra med sociala konsekvenser som påverkar relationer till andra människor. Narkotika är en drog med dödliga konsekvenser för individer som brukar, den bidrar med en sämre hälsa och en för tidig död.

Missbruk i relation till alkohol och narkotika är ett socialt problem i samhället som kan påverka både individen och dennes närstående i ens närmiljö. Föräldrar med missbruksproblematik i form av alkohol eller narkotika kan ha problematiska alkoholvanor som påverkar barnen och familjen i sin helhet. Barn som växer upp med missbruk i en familj kan resultera med både korta och långsiktiga konsekvenser på deras psykiska, fysiska och emotionella utveckling. En grundläggande faktor är hur missbruket påverkar föräldrarnas förmåga att tillgodose barnens behov samt inte mängden av missbruket, däremot vilka konsekvenser som barnet får och föräldraskapet (Socialstyrelsen, 2012).

Studien *“An upbringing with substance-abusing parents: Experiences of parentification and dysfunctional communication”* utfördes i syfte med att undersöka vilka konsekvenser och erfarenheter barn har av att växa upp med föräldrar med missbruksproblematik. Studien genomfördes genom att intervjua 19 föräldrar som bestod av 13 mammor och 6 pappor. Enligt studien har föräldrars missbruk stor påverkan på deras föräldraförmåga, samt att de brister i många andra aspekter. Föräldrar med ett missbruk kan ha svårigheter med att tillgodose barns emotionella behov, barnet får inte den kärlek och trygghet som ett föräldraskap vanligtvis kan omfatta. Det framkom att föräldrar med missbruk prioriterar sina egna behov före sina barn. Den frånvarande emotionella anknytningen till barnet leder till att barn tar enormt mycket ansvar i hemmet från en tidig ålder. Barn som växer upp med missbrukande föräldrar löper större risk att utveckla psykisk ohälsa både som barn men även senare i livet (Tedgård, Råstam och Wirtberg, 2019). Barn och unga ska inte behöva växa upp under otrygga förhållanden, och samhället är skyldiga både juridiskt och moraliskt att skydda dem från all form av fara. Alkohol och narkotika påverkar andra personer än bara individen som har ett missbruk. Missbruket påverkar de närmaste människorna i individens omgivning, föräldrar som har ett missbruk brister i sin förälder förmåga och lämnar kvar effekten hos sina barn både från en psykisk och fysisk aspekt. Barn är en av samhällets mest

sårbara grupper eftersom de är i behov av vuxna människor som ska tillgodose deras behov som mat, kläder och tak över huvudet. Men barn har även behov av emotionell omsorg som exempelvis trygghet, kärlek och tillit från deras föräldrar/förälder (BBIC grundbok, 2023).

Barn som växer upp i familjer där det förekommer missbruk, psykisk ohälsa och våld, har en större sannolikhet att utveckla både psykisk och fysisk ohälsa i jämförelse med andra barn. Det är även vanligt att barnen presterar sämre i skolan, deras skolarbeten påverkas negativt. Problematiken brukar tydliggöras redan i början av årskurs 9 där barn med missbrukar föräldrar har låga betyg samt en lägre grad av eftergymnasial utbildning än andra barn. Barn är en väldigt utsatt och sårbar grupp i samhället, mer specifikt de yngre barnen eftersom de är helt beroende av sina föräldrar (Folkhälsomyndigheten, 2016).

1.2 Problemformulering

Enligt Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (2019) växer drygt 20 procent av barn i Sverige upp med en förälder med ett missbruk, vilket motsvarar ungefär 430 000 barn som har varit utsatta för en miljö med missbruk. Utav det antalet barn har ungefär 15 procent påverkats negativt till en viss utsträckning av att ha vuxit upp med minst en förälder med alkoholproblem. Tio procent av barn i Sverige uttrycker att de har påverkats extremt mycket av att växa upp med förälder/föräldrar med missbruksproblem. Trots att barn som växer upp i hemförhållanden där det förekommer missbruk är en sårbar grupp i samhället, erbjuds fåtal någon form av stödinsats.

Barn som växer upp med en förälder som har missbruksproblem kan leda till både långvariga och kortsiktiga konsekvenser för barns välmående och utveckling. Flera studier har visat att föräldrars missbruk har oerhört negativa konsekvenser för ett barn i form av psykisk ohälsa, tillit till andra och sämre prestation i skolan. Det finns ett antal riskfaktorer som kan öka utsattheten hos ett barn i en miljö där det förekommer missbruk, det kan vara i form av att ett barn växer upp med två föräldrar som har ett missbruk och därmed ingen trygg vuxen i hemmet. Däremot kan skyddsfaktorer som en stabil vuxen och en välfungerande skolgång kompensera och balansera de riskfaktorer som förekommer hos barn med en förälder/föräldrar som har ett missbruk (Velleman & Templeton, 2016).

Socialsekreterare har en central roll i att hantera och identifiera risk- och skyddsfaktorer i barnets liv för att kunna utreda och besluta om vilka lämpliga insatser som är gynnsamma för barn som växer upp i familjer där det förekommer missbruk. Insatserna som blir beviljade i familjer med missbruk har syfte att minska riskfaktorer och stärka skyddsfaktorerna (Socialstyrelsen, 2009).

Socialtjänstlagen (2001:453) 5 kap 1 § belyser att socialnämnden bär ansvaret för att barn och unga växer upp under trygga förhållanden. Socialnämnden har en viktig roll i att kunna stödja familjer vid behov, och erbjuda skydd och stöd till barnet under ens uppväxt. Det är socialnämndens ansvar att skydda barn under deras uppväxt, speciellt när barnets föräldrar inte kan ta sitt föräldrans ansvar, träder socialnämnden in för att stödja och skydda barn som befinner sig i riskfyllda miljöer (Socialstyrelsen, 2023). Socialtjänsten stöter på utmaningar i sitt arbete med barn. Socialsekreterare har en stor roll i arbetet för att säkerställa barns välmående och trygghet, det saknas dock nyanserad forskning kring socialsekreterares erfarenhet och upplevelser av att arbeta med barn i missbrukande familjer.

Syftet med mitt arbete är att undersöka hur barn till missbrukande föräldrar påverkas, identifiera risk-och skyddsfaktorer samt hur socialsekreterare kan stödja och skydda dessa barn. Genom att ha ett fokus på socialsekreterares professionella perspektiv avser denna studie att få en djupare förståelse över komplexiteten som finns inom familjer där det förekommer missbruksproblematik.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka, utifrån socialsekreterarnas erfarenhet och upplevelser, hur barn påverkas av föräldrars missbruk. Studien syftar även till att identifiera vilka risk-och skyddsfaktorer som förekommer i familjer med missbruksproblematik och analysera hur socialtjänstens insatser kan stödja dessa barn. Följande frågeställningar ska besvaras med hjälp av studien:

1. Hur kan barn påverkas av en förälder/föräldrars missbruksproblematik utifrån socialsekreterarnas perspektiv?
2. Vilka risk-och skyddsfaktor kan socialsekreterare identifiera hos familjer där det förekommer missbruksproblematik?
3. Hur arbetar socialsekreterare med att stödja och skydda barn i familjer där det förekommer missbruksproblematik?

1.4 Avgränsning

Studiens fokus är hur barn påverkas av föräldrars missbruk, begreppet missbruk kommer att komma upp frekvent under studiens genomgång. Under arbetets gång syftar jag på missbruksproblematik i form av alkohol, narkotika och andra substanser.

1.5 Begreppsdefinitioner

➤ Riskfaktorer:

Enligt socialstyrelsen (2014) kan riskfaktor definieras som *“ett förhållande som ökar sannolikheten för att ett barn ska fara illa”*. Barn och unga kan fara illa av många olika orsaker, alla barn kan fara illa oavsett deras kön, religion eller sociala klass, däremot finns det barn som har högre risk att fara illa än andra barn i samhället. För att säkerställa att barn inte far illa är det därför essentiellt att känna till vilka riskfaktorer som finns, att ha kännedom om detta är ett stöd för verksamheter som jobbar med barn och unga. Genom att veta vilka risker som finns kring barnet kan även dessa verksamheter arbeta med förebyggande insatser och upptäcka vilka barn som är i fara.

Riskfaktorerna beräknas att finnas hos individen själv, i familjen, uppväxtmiljön och i samhället. Förhållanden som påverkar barn mående och utveckling klassas som riskfaktorer, det är oftast inte endast en faktor som påverkar ett barn mående utan en samverkan av flera olika faktorer. Det som kan påverka ett barns mående finns antingen hos själva individen, i familjen och uppväxts miljön, i skolan och i samhället (Kunskapsguiden, 2023).

➤ Skyddsfaktorer:

Skyddsfaktor är det som påverkar barn och ungas mående positivt, dessa faktorer kan befinna sig i antingen individen själv, familjen eller i samhället. Skyddsfaktorerna samverkar med riskfaktorerna, genom att veta vad som utgör en risk för barnet som sedan implementeras och kan användas för att skydda barnet mot risker. Alltså finns det förhållanden barns liv som kan påverka dem negativt, och skyddsfaktorerna används så att barnet kan istället må bra. Huvudsyftet med skyddsfaktorer är att alla barn ska kunna växa upp under trygga förhållanden, socialt stöd, socialt nätverk och god vuxenkontakt (Kunskapsguiden, 2023).

➤ Missbruk:

Enligt ASAM (American Society of Addiction Medicine) (2019) kan begreppet missbruk definieras som en kronisk medicinsk sjukdom. Faktorer som genetik, miljö och individens livs erfarenhet kan ha ett samband med missbruk. Människor med ett missbruk använder sig av substanser eller ägnar sig åt beteende som kan utvecklas till tvångsmässiga, oftast fortsätter individen trots de skadliga konsekvenserna som finns.

Missbruk associeras vanligtvis med alkohol, droger, rökning och spelberoende, dock innebär det inte att det inte finns andra former av missbruk som kan vara skadliga. En stor anledning till varför så många faller in i ett missbruk i form av alkohol eller substanser är på grund av effekten det ger både fysiskt och mentalt. Dessa substanser skapar känslor som är behagliga för individen som leder till behovet att bruka substansen igen (NHS, 2021)

2. Tidigare forskning

Detta avsnitt ger en djupare insikt i hur barn påverkas av föräldrars missbruk, en övergriper över risk-och skyddsfaktorer samt socialtjänstens insatser och stöd, genom tidigare forskning, dokument och rapporter från offentliga och ideella aktörer som har framförts gällande detta fenomen. Databaserna *Google Scholar*, *Swepub* och *Libris*, har använts för att hitta relevant forskning till studien. Följande nyckelord har använts under sökningsprocessen: "Missbruksproblem", "Föräldrar med missbruk", "Barn med föräldrar med missbruksproblematik", "risk-och skyddsfaktorer", "socialtjänsten" och "socialsekreterare".

2.1 Barns erfarenhet av att växa upp med missbrukande föräldrar/förälder

Näsmans (2019) forskning visar att barn till föräldrar med missbruk upplever ofta att det saknas skydd och stöttning i deras omgivning. Näsman (2019) skriver att uppfattningen om att barn inte berättar om sin hemma situation har associerats med lojalitet mot familjen. Detta stämmer inte helt, menar Näsman (2019) om barn formar en trygg relation med en vuxen utanför familjen, vilket kan ge barnen möjlighet att berätta om sin hemsituation. Socialarbetare har uppfattningen att barn väljer att gömma och ljuga om deras föräldrars missbruk utifrån lojalitet till föräldrarna, däremot visar det sig att barn utifrån empati väljer att inte avslöja sina föräldrar från eventuella konsekvenser som avslöjandet kan uppges. Näsman (2019) skriver vidare att socialarbetare antar att ifall barn endast har en förälder med missbruk, innebär det automatiskt att den andra nyktra föräldern kan tillgodose deras barns behov. Utifrån barnens perspektiv stämmer detta inte, samt har barnen även begränsat stöd från nära släktingar som inte ingriper när det behövs. Barnen väljer att söka stöd från antingen sina syskon eller vänner som oftast har liknande hemma situationer. Näsman (2019) menar att det finns en brist på engagemang till barnen hos professioner både i skolan men även hos socialtjänsten. Barnen upplever att människor i deras sociala nätverk inte agerar när

de borde. Näsman (2019) skriver vidare att tillit till professionella är en viktig aspekt för om barnen berättar om deras missbrukande föräldrar, barnen söker sig till vuxna som är genuin, snälla och ärliga individer. Det behövs en ökad kunskap inom socialtjänsten om till vilken grad föräldrarnas missbruk påverkar deras barn, samt ett ökad fokus på barnets behov och inte föräldrarnas. Socialarbetare som jobbar med familjer med missbruk har oftast endast sitt fokus på hur missbruket påverkar föräldrarna och ser bort från hur det påverkar barnen.

Alexandersson och Näsman (2017) studie är baserad på 15 barn (6-19 år) till föräldrar med missbruksproblem där syftet är att bidra till en djupare förståelse av barns situation när föräldrars missbruk har upphört. I studien uttrycker barnen att när deras föräldrar har slutat med sitt missbruk, har de i efterhand fått en möjlighet att reflektera kring sitt mående. Barnens upplevelse under föräldrarnas missbruk var att de hade fullt upp med det akuta och hade ansvar för både sig själva, syskonen och föräldrarna. På detta vis har ansvarsrollen fallit på barnets axlar i stället för de vuxna i hemmet. Barnen har även utvecklat problem som påverkar individen på djupet, exempelvis fått psykiska problem. Barnen upplevde att föräldrarna under missbruket inte mött deras behov, dock finns det möjligheter att återuppta relationen i efterhand men att föräldrarna ska vara upplysta om barnets utsatthet och behov.

Socialstyrelsens rapport (2009) beskriver att ett missbruk kan extremt påverka dynamiken i ett hem, det kan innebära störningar både i det vardagliga livet men även i relationerna. Föräldrar med missbruk kan brista i sin föräldrarnas förmåga som resulterar i skärningar i relationen mellan föräldern och barnet. En förälder med missbruk kan vara emotionellt frånvarande, inkonsekvent och lättretlig. Barnets vardagliga liv präglas av missbruket genom att det inte finns renodlade roller i hemmet, föräldrarna har ingen förmåga att varken lösa konflikter eller gränssätta barnen. Det blir ett hem utan struktur och oförutsägbara situationer. För att klara sig tvingas barnet att ta ansvar för sig själv och sina syskon och/eller förälder. Barnets ansvar kan därför bli praktiska vardagsgrejer som exempelvis att ordna mat och se till att det finns något att äta. Hur engagerad barnet blir i hemmet beror bland annat i vilken grad missbruket är och hur närvarande föräldern faktiskt är (Socialstyrelsen, 2009).

I Tinnfält et al (2018) studie som utfördes med syfte att lyfta fram konsekvenserna barn får med en förälder som har ett missbruk. Studien genomfördes genom intervjuer, som utgick utifrån barnens upplevelser. I resultatet framkommer det att många av barnen känner sig ledsna, känslan beskrivs som klump i magen, samt en tomhet i hjärtan när de känner skam över sin familjesituation. Barnen uttrycker även en rädsla över att människor i deras omgivning ska upptäcka föräldrarnas missbruk av alkohol eller droger, barnen känner en kombination av rädsla och besvikelse över deras föräldrars handlingar. Trots hem situationen finns det hopp hos barnen, hopp om en förändring där föräldrarna slutar med sitt missbruk. Många av barnen beskriver även positiva aspekter som finns hos föräldern trots missbruket, barnen beskriver glädje när de hittar på saker att göra med sina föräldrar. Tinnfält et al (2018) menar att trots konsekvenserna av föräldrarnas missbruk, hade barnen en kärleksfull bild på sina föräldrar. Werner & Malterud (2016) genomförde en kvalitativ studie och intervjuade vuxna människor som växte upp i en familj med missbruk. Det som framkommer i studien är att föräldrarnas alkoholmissbruk påverkade familjedynamiken under deras barndom, samt att manipulation, spänning och hot var en del av vardagslivet. Upplevelsen med att växa upp med föräldrar som missbrukar var fylld med drama och bråk hemma, samt kände de som barn inte fick stöd från varken sina föräldrar eller andra vuxna i omgivningen. Några av barnen kände en besvikelse över föräldern som gav ursäkter till den föräldern med ett missbruk.

Bloomfield et al (2016) utförde en undersökning genom att 75,858 gymnasieelever och yrkes studenter svarade på en enkät. Syftet med studien var att analysera om unga personer med missbrukande föräldrar hade en sämre relation, låg självkänsla, depression och ensamhet i jämförelse med unga personer med föräldrarna som inte hade någon form av missbruksproblematik. Resultatet visar att unga med missbrukande föräldrar associerade sig mer med psykosociala problem som exempelvis depression, låg självkänsla och ensamhet i jämförelse med unga som inte hade föräldrar med missbruksproblem. När det gäller hur relationen med den missbrukande föräldern upplevdes, svarade de unga att det var brist på förtroende, kommunikationssvårigheter samt visade inte föräldern något intresse till sitt barn. Blomfield et al (2016) menar att unga personer i familjer där det förekommer missbruk är mer sårbara till att utveckla psykisk ohälsa än andra unga.

I en intervjustudie fick barnen komma till tals och beskriva hur det känns att växa upp i familjer med missbruk, där de uttrycker hur viktigt det är att ha en person att känna sig trygg med. En person som har genuina motiv och ger tröst när det behövs. Det är viktigt för barnen att ha någon att prata med vare sig det är i det professionella yrket eller en annan vuxen i nätverket som får de att känna sig omtyckta och sedda. Barnen beskriver att de vill ha en hållbar relation till en vuxen som är byggd på trygghet och tillit, en vuxen som kommer att finnas kvar (Maskrosbarn, 2016). I många tillfällen kan missbruket hemma klassas som en familjehemlighet, där hela familjens dynamik påverkas av föräldrarnas missbruk. Föräldrarna i en sån familj kan vara i förnekelse över att det finns en missbruksproblematik och försöka göra allt i deras makt för att sanningen inte ska komma fram. Föräldrarna kan vara i förnekar över sitt missbruk vilket kan vara en anledning i sig till att det klassas som en familjehemlighet, men många föräldrar är rädda över socialtjänstens involvering utifrån rädslan för att deras barn ska bli omhändertagna. Barn i samtal kan därför vara reserverade i relationen till föräldrarnas missbruk. Det finns olika skäl som förklaring men oftast är det att barnet vill skydda sina föräldrar och familjehemligheten som de bär på eller rädsla utifrån vad resultatet kan bli om de berättar både för deras egen del men även relationen till föräldern (Socialstyrelsen, 2009).

I Socialstyrelsens kunskapsöversikt (2009) diskuteras det att det kan vara svårt att upptäcka när det förekommer missbruk i familjer med barn. Anledningen är att alkohol är mer socialt accepterat och anses vara en del av den svenska kulturen. Eftersom en stor del av befolkningen dricker alkohol kan det vara mer komplicerat att upptäcka vilka som faktiskt har ett missbruksproblem. Däremot är narkotika inte socialt accepterat och är därför lättare att upptäcka. Att växa upp i en miljö där det förekommer alkohol eller narkotika kan innebära olika utmaningar som barnet går igenom, bland annat att de inte får sina emotionella behov uppfyllda av föräldrarna. En brist på känslomässig tillgänglighet präglas hos barnet när föräldern inte visar något intresse till barnet. Vardagen kan vara fylld med oklara roller som kan resultera i att barnet behöver ställa upp och ta ansvar både för sig själv och sina syskon.

2.2 Socialtjänstens arbetssätt

Socialekreterare som arbetar inom barn och unga uttrycker att det är komplexa ärenden de arbetar med. I en utredning är det barnens behov som bedöms utifrån vad deras föräldrar är kapabla till. Barnutredningar skall utföras noggrant för att undersöka om barnet har en hög risk att utsättas för våld eller bristande omsorg. Socialekreterare skall även prioritera ärenden om det finns en hög oro för att ett barn är i omedelbar fara (Tinnfält et al:2018).

Socialtjänsten arbetar genom ett familjeorienterat arbetssätt i sina ärenden. De flesta ärenden eller utredningar är individuella och detta är endast en klient i fokus (Gümüscü, Nygren och Khoo, 2015). Författarna menar däremot att individens behov eller problem kan förekomma i relation till ens familj. Socialsekreterare kan bedöma att hela familjen är i behov av stöd, detta innebär dock inte att socialsekreterare utreder allas behov i samma ärende. Alla utredningar eller ärenden utreds individuellt och tilldelas den verksamhet som kan bemöta klientens behov. I socialt arbete med barn anses barnet alltid vara huvudklient och fokuset är därför på barnets behov i centrum (BBIC). Föräldern är också part i ärendet och kan bli erbjuden stöd och service, främst för att kunna tillgodose barnets behov. Socialtjänsten som har barn som klienter arbetar utifrån handlägnings- och dokumentationssystemet BBIC. Utredningens syfte är att bedöma om barnet är i behov av skydd eller något form av stöd från socialtjänsten. Föräldrarnas förmåga att kunna tillgodose deras barns behov är en viktig utgångspunkt av andra uteliggande faktorer och miljö som påverkar familjen (Socialstyrelsen, 2009).

Samverkan mellan alla myndigheter är en allmän lagstadgad skyldighet, speciellt när det rör ärenden som har med att ett barn far illa eller riskerar att fara illa. De samverkande verksamheterna är polisen, hälso-och sjukvården, skolan, förskola och socialtjänsten har en särskild skyldighet att samarbeta kring barn som far illa eller riskerar att fara illa. Anledningen till detta beror på att barn ska ha ett ökat socialt nätverk där de kan få stöd och skydd från samhället (Socialstyrelsen, 2009). I utredningar där det framkommer att föräldrar har missbruksproblem är det viktigt att belysa vilka riskfaktorer som finns i relation till deras missbruk.

2.3 Insatser för barn till föräldrar med missbruk

Socialstyrelsen (2009) redovisar i en rapport att barn och unga som växer upp i familjer med missbruksproblematik har rätt till stöd. Stödande insatser är en viktig del av utredningar inom barn och unga, det finns olika typer av insatser. Däremot är det viktigt att både föräldrar och barn får insatser med stöd och inte enbart barnet. Föräldrar med missbruk är i behov av stödande insatser som missbruksvården eller vuxenpsykiatri. Syftet med att barn får insatser är inte att barnet ska lära sig att stå ut med ens hemma situation, utan att barnet ska få det bättre och få sina behov tillgodosedda. Det finns olika former av insatser för barn och unga som har föräldrar med ett missbruk. Det finns enkelt samtalsstöd som erbjuds till barn och unga såväl som föräldrar. Detta är samtalsstöd som kommunen erbjuder, dessa samtal hålls enskilt och anses vara som terapeutiska samtal sker på både korta och långsiktig perioder. En annan insats som kan vara relevant för barn som lever i en familj med missbruk är en kontaktperson och kontaktfamilj. Syftet med den här typen av insats är att barnen ska kunna ha fler vuxna förebilder, samt erbjuda en stabil vuxen utanför familjen som barnet kan vända sig till. Yngre barn kan även sova hos kontaktfamiljen några gånger i månaden, detta är även en insats som gynnar föräldrarna genom att avlasta dem i vissa tillfällen. Kontaktpersonen är mer inriktad till äldre ungdomar som ett typ av behandlingsuppdrag. Syftet är dels att stötta den unga i att bryta potentiella destruktiva mönster som ex eget missbruk eller att stötta den unga i att övergå till den vuxna fasen där den unga inte blir tillräckligt stöttad av sin familj. När barn och ungas föräldrar brister i sin föräldraroll är det viktigt att barnet har ett nätverk som kan skydda och stötta om det skulle behövas.. Detta nätverk är ett stödande nätverk som barnet har i omständigheter där det framkommer missbruk i familjen. Nätverket kan bestå av släktingar, vänner samt professionella som är runt barnet eller den unga. En kontaktperson kan även gynna föräldern med ett missbruk genom att stötta dem i deras behandlingsprocess

Maskrosbarn (2016) redovisar i en rapport om 103 ungdomars erfarenhet av insatser från socialtjänsten. Ungdomarna uttrycker att familjebehandling är den vanligaste insatsen som de har fått via socialtjänsten när det förekommit någon form av missbruk i deras familjer. Familjebehandling har fungerat till en viss del under en kort period, föräldrarna har alltså följt planeringen under den tiden som de fått behandling. Föräldrarna med missbruksproblematik har även varit mottagliga att ta stöd från socialtjänsten, med rädsla att deras barn kan bli omhändertagna om de inte kan hantera sitt missbruksproblem. Många av dessa barn uttrycker att insatserna från socialtjänsten för det mesta riktar sitt fokus mot föräldrarna, medan deras behov blir sekundärt. Barnen uttrycker att insatser i form av familjebehandling inte alltid gynnar dem utifrån att föräldrarnas behov blir i centrum istället för barnets (Maskrosbarn, 2016).

Alexandersson och Näsman (2015) skriver att många barn i Sverige lever i familjer med missbruk där socialtjänsten inte har kännedom om deras situation. Trots att det finns en anmälningskyldighet vid oro om ett barn far illa i exempelvis skolor eller förskolor. Det första steget blir därför att upptäcka vilka familjer med barn som har missbruk och har ett fokus på barnens mående. Många familjer med missbruk väljer att dölja problematiken i deras hushåll utifrån känslan av skam. Men det finns även hjälpsökande föräldrar som har försökt att söka hjälp men inte fått det. När socialtjänsten väl kommer i kontakt med familjer som har ett missbruk är det i den sena fasen där problemet har hunnit eskalera. När barnen väl kommer i kontakt med socialen har de hunnit utveckla psykosociala problem som ett resultat av kanske senare som kan förekomma med föräldrar som har ett missbruksproblem. Alexandersson och Näsman (2015) skriver vidare att barnen som kommer i kontakt med socialtjänsten önskar att få stöd genom att föräldrarna får hjälp för sitt missbruk. Barnen uttrycker även att barn som har föräldrar med ett missbruk behöver skyddas från att vara i en sådan omgivning. Barnen har olika erfarenheter av socialtjänsten, vissa har haft utredningar som sedan avslutats utan att någon förändring skedde med deras problem. Andra barn har blivit omhändertagna och haft någon form av placering. Sedan finns det barn som fått stöd genom en kontaktfamilj eller en kontaktperson. Alexandersson och Näsman (2015) menar att alla familjer är olika och barn även i samma familj har olika behov, vissa barn kan ha en positiv upplevelse med socialtjänsten eller allmänt myndigheter medan andra barn endast upplever negativa känslor.

Barn som har blivit omhändertagna från sina föräldrar och blivit placerade i familjehem, uttrycker att de känner sig som en "*Påse med pengar*". Barnen menar att det är endast ett sätt för människor att få en inkomst och är medvetna om hur mycket deras placeringar kan kosta. Barnens upplevelse beskrivs som att de har placerats runt olika jourfamiljer och känner sig aldrig välkomna, utan endast ett medel för folk att tjäna in pengar på deras bekostnad (Maskrosbarn, 2016).

2.5 Risk-och skyddsfaktorer (Rapporter)

Risk- och skyddsfaktor innebär egenskaper, omständigheter, händelser eller förhållande som antingen minskar eller ökar risken för att utveckla ett utfall eller normbrytande beteende. Det finns många risk- och skyddsfaktorer ute som kan vara både kopplade till individen själv eller till miljön omkring en. För att upptäcka risk- och skyddsfaktorer hos ett barn under en utredning behövs det en analys av en helhetsbild. Det finns risk och skyddsfaktorer i alla barns liv, de kan förekomma hos individen själv, deras familj, skola/fritid och samhälleliga faktorer. Det är väldigt viktigt att identifiera om det finns något oroväckande i ett barns liv

som kan påverka deras utveckling negativt. Genom att identifiera potentiella risk- och skyddsfaktorer kan socialsekreterare göra en bedömning utifrån vilka stödinsatser som är passande för individen. Flera riskfaktorer kan förstärka varandra och kan eskalera situationen medan brist på skyddsfaktorer anses också vara en riskfaktor i ett barns liv. Finns riskfaktorerna hos barnet kommer behandlingarna vara riktade mot barnet utifrån eget beteende är däremot en stor del av riskfaktorerna hos förälder kommer behandlingarna vara riktade till dem. Genom att föräldrarna jobbar med sitt missbruk och/eller psykisk ohälsa är det ett sätt att minska riskfaktorerna hos barnet och på så vis förbättrar den oroväckande situationen. Däremot om riskfaktorerna är så pass allvarliga att barnet behöver skydd och föräldrarna inte kan tillgodose barnens behov är placering ett alternativ (Socialstyrelsen, 2009).

Enligt statistiken är normbrytande beteende hos individen den starkaste riskfaktorn som finns. Barn som utvecklar normbrytande beteende riskerar att ha det i framtiden. Barn med normbrytande beteende utvecklar även sociala svårigheter och har svårigheter med att passa in i sociala sammanhang. Ett normbrytande beteende kan uppstå när det är en bristande relation mellan förälder och barn, detta är en utlösande faktor till varför barn kan utveckla negativa beteenden. Termen resiliens eller motståndskraft som det även kallas, innebär barn som har lyckats utvecklas utan problem trots de riskfaktorer som har funnits i deras liv. Maskros barn är den typen som har haft resiliens och inte utvecklat normbrytande beteende trots de utmaningar de gått igenom (Socialstyrelsen, 2020).

Barn kan utveckla normbrytande beteende av olika anledningar, en av de främsta är på grund av föräldrarnas svårigheter. Några exempel är att föräldrar har psykisk ohälsa, missbruksproblem och sämre ekonomiska förhållanden kan vara riskfaktorer i ett barns liv. Förälder som har missbruk kan skada sitt barn på olika sätt, det börjar redan från graviditeten där det finns risk för fosterskador som kan leda till svårigheter i barnets kognitiva och känslomässiga funktioner. Andra risker är att det blir störningar i familjens vardagliga liv, där missbruket påverkar barnet på det dagliga. I ett hem med missbruk kan det förekomma risker för barnet som våld och bristande omsorg. Detta resulterar i att barn själva utvecklar normbrytande beteende och destruktiva livsbeslut (Socialstyrelsen, 2020).

Skyddsfaktorerna kan vara olika beroende på individen, men utifrån forskning finns en sammanställning på skyddsfaktorer som kan vara stärkande mot riskfaktorerna i ett barns liv. Barn i missbrukande familjer påverkas olika utifrån vilket skydd de har runt om dem som minskar effekten av det negativa som kan förekomma i samband med missbruk av alkohol och droger. Insatser från socialtjänsten har ett mål att förstärka skyddsfaktorerna för att minimera risken för exempelvis missbruk. Följande är skyddsfaktorer som kan behöva vägas in i en bedömning för barn till missbrukande föräldrar. Barn som växer upp i svåra förhållanden kan gynnas av en annan vuxen i deras liv som ger stöd och bekräftelse, dessa vuxna kan man hitta i skolor och förskolor. Goda resultat i skolan utgör ytterligare ett skydd. Om barnet har en icke missbrukande förälder som kan tillgodose barnets behov och kan ta sitt föräldraansvar är detta en skyddsfaktor. Ytterligare skyddsfaktorer är om barnet har en struktur i vardagen, en nära relation och en trygg anknytning till någon (Socialtjänsten, 2009).

3. Teori

I detta avsnitt kommer de teoretiska begreppen som är relevanta till studien att presenteras. De teoretiska begreppen som jag har valt, och som kommer att vara mina teoretiska

utgångspunkter, är anknytningsteori och resiliens. För att kunna förstå hur barn påverkas av föräldrars missbruk måste vi även förstå betydelsen och komplexiteten av ett anknytningsbeteende mellan barn och föräldrar samt hur vissa barn utvecklar en motståndskraft trots i en hemmiljö fylld av stress och avvikande saker.

3.1 Anknytningsteorin

Enligt Bowlby (2014) visar anknytningsteorin hur grundläggande relationen är mellan förälder och barn, barn knyter an till den primära vårdgivaren. Tidigare studier syftade på att barn endast sökte till sin primära omvårdnadsperson för behovet av näring. Bowlby (2014) menar att barn är i behov av närhet och trygghet för sin överlevnad. Anknytningsteorin visar att barnets tidigare relationer formar framtida interaktioner med andra människor. Beroende på om barn får sina emotionella behov tillgodosedda och vilken typ av anknytningsmönster som utvecklats kommer präglas i vuxenlivet. Anknytningsteorin är ett redskap som kan nyttjas i att analysera hur barn påverkas, när de inte får sina emotionella behov tillgodosedda på grund av föräldrars missbruk. Genom att professionella har förståelse för missbruk och effekten på anknytningen, kan även rätt stödinsatser tillämpas till drabbade i familjen.

Bretherton (1992) skriver att Bowlbys anknytningsteori bygger på både koncept från etologi och utvecklingspsykologi. En central punkt i anknytningsteori är att barn utifrån en biologisk instinkt knyter an till en primär vårdgivare (oftast modern) för att försäkra skydd och trygghet under en tidig period i livet. Bowlby (2014) skriver att barn som knyter an starkt till sin moder är beroende av moderns närhet, barnet utvecklar under de första månaderna ett beteendemönster för att hålla kvar sin omedelbara närhet till modern. Barnets anknytningsbeteende kan aktiveras vid speciella stunder, till exempel av trötthet, smärta och allt som uppfattas skrämmande. Att avbryta beteendet varierar på hur intensivt det aktiveras, om det är låg intensitet så räcker det med att modern syns eller hörs om det däremot är vid hög intensitet kan modern behöva initiera fysisk beröring till barnet. Enligt Bretherton (1992) kan separationsångest vara resultatet av barns försummelse. När föräldrar brister både emotionellt och fysiskt för sitt barn kan det leda till konsekvenser hos individen.

Den amerikanska psykologen Mary Ainsworth utförde ett experiment med hennes studenter som än idag är en relevant utgångspunkt i olika anknytningsstilar. Ainsworth utvecklade vidare John Bowlbys teorier om de två anknytningsstilarna trygg och otrygg anknytning. Ainsworths studie utgick på att studera anknytningsrelationen mellan barnet och den som individen blivit anknuten till. Experimentet utgick från att barnet introducerades till en främmande miljö utrustad med leksaker för barnet att utforska. Föräldern och barnet är i den okända miljön tillsammans till en början för att etablera en trygg bas, en främmande person kommer sedan in till rummet och föräldern lämnar rummet. Genom att observera hur barnet reagerar på både föräldrarnas närvaro respektive frånvaro samt interaktion mellan barnet och den främmande personen kan en bedömning av anknytningsstilen mellan barnet och föräldern konstateras (Kaiser, 2017).

Ainsworth identifierade fyra olika beteende-mönster. Det första mönstret, typ A handlar om en otrygg och undvikande anknytning. Otrygg anknytningsstil i experimentet innebär att barnet inte har något problem med att separeras från föräldern och att de undviker när föräldern är tillbaka i rummet. De undviker att söka tröst eller trygghet från personen. Barnet har inga problem med att interagera med den främmande personen eller bara ignorerat otrygg anknytning kan förstås utifrån att barn har växt upp i en miljö med en förälder som inte

tillgodosett deras emotionella behov och varit självupptagen. Typ B handlar om en trygg anknytning som innebär att barnet känner sig trygg att utforska rummet med insikt att föräldern finns om det skulle behövas stöd eller tröst. Barnet söker aktivt kontakt med föräldern vid oro eftersom förtroendet finns för att föräldern ska svara på barnets behov av närhet och skydd. Dessa barn söker även kontakt till främmande i rummet. Typ C handlar om en otrygg ambivalent anknytning som innebär att barnet har blivit uppfostrad av en förälder med ett inkonsekvent bemötande. Vid separation blir barnet ledsen och orolig samtidigt när föräldern är tillbaka uppvisar ett motstånd och motsäger sig till fysisk kontakt med föräldern. Den fjärde och sista anknytningsstilen är typ D handlar om en otrygg, desorganiserad anknytning. Barn med en desorganiserad anknytning har utvecklat detta som ett resultat av att växa upp under svåra omständigheter. Barnet har varit med om någon typ av försummelse och befunnit sig i en traumatisk familjemiljö (Kaiser, 2021:222-224).

När individen har en trygg anknytning till sin förälder, innebär det att föräldern är engagerad och hjälpsam om barnet skulle vara i behov av en skrämmande situation. Föräldrar som är responsiva gentemot barnets signaler vid skydd och/eller tröst resulterar i att barnet har en trygg bas för att sedan kunna utforska världen. Ett barn med en trygg anknytning beskrivs som samarbetsvillig, kreativ och är omtyckt av andra barn. Barn som däremot har en otrygg ambivalent anknytning är osäker ifall ens förälder kommer att vara tillgänglig eller hjälpsam när behovet uppkommer. Detta skapar en osäkerhet i barnet som kan resultera i separationsångest, barnet kommer att vara motvillig i att utforska världen. Barn med otryggt undvikande mönster beskrivs ofta som antisociala, känslomässigt isolerade och/eller fientliga (Bowlby, 2014).

Enligt Bowlby (2014) har anknytningen en viktig roll i människors personlighetsutveckling, samt förklaringar för beteendemönster som har utvecklats från barnspel till vuxenlivet. Under barndomen söker människan tröst och skydd hos sina föräldrar (eller föräldrar substitut), under ungdoms- och vuxenlivet finns dessa band kvar men kompletteras av nya band. Kommunikationen som tidigare varit mellan barnet och föräldern har byggts på känslomässiga uttryck som utvecklats vidare till talspråk. Kärnan av relationen är dock samma och är grundad i den eftersökta tryggheten och stödet.

Barn som växer upp med otrygg anknytning, ambivalent eller undvikande anknytningsmönster är risken större att utveckla psykisk ohälsa längre fram i livet. Detta innebär dock inte att alla barn som växer upp under dessa omständigheter inte kan klara sig ganska bra i livet. Barns föreställningar som de har utvecklat under sin barndom i relation till den primära anknytningspersonen, kommer att prägla deras framtida relationer som vuxna. Framtida interaktioner som gäller både i personliga relationer och professionella sammanhang (Kaiser, 2021:224-225).

3.2 Resiliens

Enligt Rutter (2012) är resiliens ett viktigt koncept inom utvecklingspsykologin och medför en djupare förståelse över individers förmåga att klara sig i livet trots extremt svåra livsomständigheter och motgångar. Resiliens är en process och inte en bestämd egenskap hos individer, vilket innebär att resiliens kan uppstå hos individer utifrån olika omständigheter

och skydds-och riskfaktorer. Resiliens anses vara en motståndskraft som definieras som en minskad sårbarhet, trots de riskfyllda miljöerna kan individer åstadkomma trauma och stress och utvecklas positivt. Enligt Rutter (2012) kan motståndskraften förändras och stärkas över tid utifrån faktorer som erfarenhet, biologi, miljö och relationer till andra. Därmed definieras resiliens som en dynamisk process, som innebär att individers förmåga att hantera utmanande situationer kan alltid förändras utifrån tidigare erfarenheter. Resistensen betonar att förmågan att utvecklas gynnsamt är en individuell process som påverkas av yttre faktorer, även om två individer har likadan risk-och skyddsfaktorer kan inte ett antagande göras att de kommer påverkas på liknande sätt.

Ett centralt begrepp inom resiliens är “steeling” effects, som innebär att exponering av någon form av måttlig stress bidrar till att stärka individens motståndskraft för framtida utmaningar. Genom erfarenhet lär människor sig att anpassa och hitta effektiva metoder som kan användas för svårare utmaningar i framtiden. En forskning illustrerar “steeling” effekten, exempelvis i en undersökning där barn fick ta mer ansvar i ett hushåll, resultatet visade att ungdomar med högre ansvarsroll hade efteråt förstärkt motståndskraft. Erfarenheten bidrog med att stärka ungdomarnas självkänsla och deras resiliens. Därmed demonstrerar studien att yngre barn som hade mer ansvar inte kunde hantera det och reagerade sämre än de äldre barnen, en förklaring till detta var att de yngre barnen inte var tillräckligt mogna och inte hade tillräckligt med erfarenhet. Detta innebär istället för att erfarenhet skulle bidra med att stärka deras resiliens resultera det istället i “sensibilisering”, som har den motsatta effekten där upplevelsen endast ökar individens sårbarhet till stress. Tidigare erfarenhet i människors liv sätter spår för hur man hanterar liknande situationer i framtiden, framgång i vissa scenarion kan alltså gynna en i framtida interaktioner (Rutter, 2012).

Borge (2005) belyser att forskning visar att barn som utsätts för stress och risk visar en positiv utveckling trots en uppväxt i en riskfylld hemmiljö. Barn som växer upp i hemförhållanden där det är påtagliga risker men som trots detta inte utvecklar någon form av psykisk ohälsa, detta har länge varit ett fenomen som forskare har varit intresserade av. Alla barn har sitt egna sätt att hantera och reagera på stress eller risk, det är utifrån individuella förutsättningar som har betydelse för om reaktionen blir till en positiv eller en negativ pol. Resiliens kan illustreras utifrån dessa två poler. Barn som klarar sig bra befinner sig nära den positiva polen, barn som däremot reagerar med ett avvikande beteende befinner sig närmare den negativa polen.

4. Metod

4.1 Val av metod

Studien utgörs av en kvalitativ intervjustudie, där syftet är att få en inblick av respondenternas erfarenhet och upplevelsen av att arbeta med barnfamiljer där det förekommer missbruk. För att få svar på frågeställningarna i denna undersökning valdes metoden kvalitativ studie. Kvalitativ forskning är en slags forskningsstrategi som inte har så stort fokus på siffror (kvantifiering) utan på ord (Byrnes, 2018). Kvalitativa metoder kan se väldigt olika ut, samtidigt som det inte går att mäta kvalitativa data, konstateras det att kvalitativ data bara existerar. Kvantitativ data bygger på siffror och statistik empiri där beräkningar görs utifrån en mängd faktorer som exempelvis ålder och vikt. Däremot kan kvalitativ data beskrivas genom upplevelsen av smak, händelse eller beröring. Intervjusamtal och observationsanteckningar är ett par exempel på kvalitativ data (Ahrne och Svensson, 2022).

När forskaren beslutat sig för strukturen av undersökningen, bör en datainsamlingsmetod väljas för att samla in den information som behövs för studien. Valet av metod är ett viktigt beslut eftersom hela undersökningens resultat kan påverkas (Jacobsen, 2013). I denna studie valde jag att intervjua deltagarna individuellt. Fördelen med individuella intervjuer är att deltagarna inte behöver ta hänsyn till andras svar och kan prata och framföra sina åsikter förhållandevis fritt (ibid).

Intervjumetoden som jag utförde kallas för semistrukturerade intervjuer. Det innebär att intervjuaren har förberett ett antal frågor i förväg samt förhålla sig till specifika teman, med denna intervjuteknik kan sedan svaren från respondenterna jämföras och analyseras. Denna intervjuteknik kallas även för standardiserad intervju som går ut på att respondenterna svarar på identiska frågor. Frågorna som har ställts till respondenterna har grundats utifrån att besvara syftet och frågeställningarna. Fördelen med intervjuer är möjligheten att ställa följdfrågor till skillnad från till exempel enkäter där det inte finns en intervjuare närvarande som ställer frågorna (Bryman, 2018). Individer som blir intervjuade kan känna känslan av obehag eller osäkerhet, för att minska dessa känslor kan intervjuare småprata med den intervjuade innan intervjun. Det kan vara bra med att ställa enkla frågor i början och ge den intervjuade möjlighet prata om sin bakgrund, detta skapar en mer personlig relation. Forskaren kan även ge en kort presentation om sitt projekt eller om sig själv, den intervjuade kan även informera att samtalet kommer spelas in för att inte glömma svaren från respondenterna samt för att säkerställa kvaliteten av intervjuprocessen (Aspers, 2012). Denna samtalsteknik har använts i detta arbete, där intervjuerna har påbörjats genom öppningsfrågor och småprat innan den formella delen av intervjun påbörjades. Respondenterna har även fått ta del av arbetets syfte och frågeställningar, samt blivit informerade om att ett antal formulerade frågor kommer att ställas.

Syftet med valet av kvalitativ studie var att kunna få svar genom andras människors upplevelser och tankar gällande studiens syfte. Kvalitativa metoder innebär att forskaren får en mer direkt kännedom om ämnet genom exempelvis intervjuer (Ahrne och Svensson, 2022). Kvalitativ data innebär att datan samlas in genom samtal med andra människor där individer får chansen att uttrycka sig på sitt sätt och formulera sina egna svar (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2022).

4.2 Urval

Studiens urval grundar sig i ett målstyrt eller ändamålsstyrda urval. Vid målstyrt val är syftet att välja deltagare som är relevanta för det som forskaren vill undersöka. Till skillnad från sannolikhetsurval där deltagarnas svar kan generaliseras till en bredare population. Medan målstyrt urval inte går att generalisera eftersom forskaren inte valt deltagarna slumpmässigt och har därför inte en variation av deltagarna som skiljer dem åt med egenskaper eller aspekter. Forskare väljer sina deltagare utifrån relevans till forskningens syfte, där förutbestämda kriterier används för att säkerställa att forskningsfrågorna kan besvaras. Eftersom studiens syfte är att undersöka frågeställningarna utifrån socialarbetarnas perspektiv valdes därför deltagarna utifrån deras utbildning, yrke samt erfarenhet inom socialt arbete (Bryman, 2018). För att komma i kontakt med respondenterna för denna studie, valde jag att kontakta enhetschefen för barn och unga inom en kommun som jag är bekant med. Genom att skicka iväg ett informationsbrev till enhetschefen på respektive arbetsplats bad jag de att vidarebefordra mailet till socialsekreterare inom deras arbetsplats som var intresserade av att delta i min studie. Fem personer kontaktade mig och informerade att de var intresserade att delta i studien.

4.3 Respondenter

I denna studie deltog fem respondenter som är socionomer och arbetar inom samma socialtjänst som utredare för barn och unga och tre av dessa har även tidigare erfarenhet inom familjebehandling, och varit insatta inom missbruk hos föräldrar. Jacobson (2013) benämner att forskare kan välja ut deltagare utifrån det som man anser ger mest information och värde till ens studie. De personer jag har valt att intervjua arbetar aktivt med barn i familjer där det förekommer missbruk. Alla fem respondenter har mer än fem års erfarenhet av myndighetsarbete. Eriksson- Zetterquis och Ahrne (2022) skriver att i en kvalitativ metod är det svårt för forskaren att förutse antalet intervjuer som behöver hållas.

4.4 Genomförande av Intervjuer

Den första kontakten med respondenterna skedde antingen muntligt eller skriftligt. Ett informationsbrev (se bilaga 1) har lästs upp eller skickats via mail. Samtliga fem respondenter har tagit del av undersökningens syfte och frågeställningar. Respondenterna gav sitt samtycke till att delta under undersökningen muntligt samt skriftligt genom en samtyckesblankett (se bilaga 2).

En viktig aspekt som forskare måste ha i åtanke är vilken miljö intervjuerna bör utföras i. Att genomföra intervjun på ett visst ställe kommer att ha en inverkan på hur intervjuaren kommer att vilja presentera sig. Intervjuer kan utföras på intervjuarens arbetsplats, hemma hos intervjuaren eller via telefonsamtal. En annan betydelsefull aspekt av intervjuprocessen är att arrangera tid och dag inför intervjun med personen som ska intervjuas inför undersökningen. Intervjuerna genomfördes på respondenternas arbetsplats efter att vi gemensamt kommit överens om tid och plats som skulle gynna oss båda. Samtliga intervjuer varade mellan 30-60 minuter. (Eriksson- Zetterquis och Ahrne (2022)).

Med hjälp av en inspelningsapparat har samtalen spelats in, efter att samtliga deltagare gav sitt muntliga samtycke till att spela in samtalet som därefter transkriberades för hand på datorn. Fördelen med digitala inspelningar är att det blir en mindre sannolikhet att man transkriberar utifrån vad man tror man hörde, istället kan man spola tillbaka om något är oklart. För att försäkra sig att utskrifterna är av god kvalitet och förlitlighet kommer inga

gissningar eller antagande göras av vad personen har sagt under intervjun. Forskare är inte endast intresserade av vad intervjupersonen säger, utan även hur de säger det. För att kunna göra en djupare analys av kvalitativa intervjuer kan därför samtalet spelas in. Detta möjliggör olika fördelar för forskaren som en mer noggrann analys av vad intervjuaren sagt, samt vara mer uppmärksam på själva samtalet och inte distraherad av annat (Bryman, 2018).

4.5 Analysmetod

Till skillnad från en kvantitativ dataanalys är kvalitativa dataanalys inte särskilt lätt att analysera utifrån intervjuer eller observationer där det inspelade materialet kan vara ostrukturerat textmaterial. Det finns olika generella tillvägagångssätt att analysera kvalitativ data i jämförelse med kvantitativ data där regler behövs appliceras under analysen. Ett av de vanligaste tillvägagångssätten för att analysera empiriska data är *tematisk analys*, som användes i denna studie. För att kunna identifiera relevanta teman användes metoden *kodning*, som innebär att bryta ner datan i mindre ord, fraser eller för att kunna identifiera mönster och sammanställa datainsamlingen. Kodning bidrar med att forskaren inte känner sig överväldigad av datainsamlingen. Efter intervjuerna transkriberades samtalen för hand i ett word dokument, därefter lästes alla insamlade materialet noggrant igenom för att se om de stämde ihop med det inspelade materialet. Vid kodningen lästes alla transkriberingar igenom noggrant för att hitta likheter och olikheter mellan respondenternas svar. Materialet analyserades utifrån respektive frågor som ställdes under intervjuerna för att kunna sammanställa och strukturera materialet.

Den insamlade empiriska datan, det vill säga genomförandet av intervjuerna, har analyserats utifrån dess relevans till syfte och frågeställningar. För att bryta ner och analysera de insamlade skriftliga utskriften valdes teman. Följande sex teman sammanställdes för att besvara studiens syfte och frågeställningar: Barnens emotionella upplevelser, roller i hemmet, skola, missbrukets effekt på anknytningen mellan förälder och barn, risk -och skyddsfaktorer och slutligen stöd och insatser från socialtjänsten.

4.6 Etik

Som forskare har man ett stort ansvar gentemot deltagare, genom att upprätthålla de riktlinjer och lagar som existerar. Forskaren har även ett ansvar mot de som indirekt kan påverkas av studiens resultat (Vetenskapsrådet, 2017). Utifrån de etiska kraven som bör finnas med i en forskning, har samtliga deltagarna tagit del av informationen om studiens syfte samt bearbetningen av det insamlade materialet. Deltagarna har blivit informerade om att deras medverkan är frivillig och att samtycket kan tas tillbaka när som helst. Enligt Bryman (2018) är de etiska riktlinjerna en viktig del under forskningen, dessa etiska riktlinjer finns för att bland annat skydda deltagare i forskningen från att deras rättigheter inte fullgörs. De ska även skydda institutioner från oetiska handlingar som forskare kan göra som kan slå tillbaka mot institutionen. Ett olämpligt beteende kan skada institutionen genom negativ publicitet och rättslig handling.

I detta arbete har fyra grundläggande etiska principer tillämpats: integritet, anonymitet, konfidentialitet och frivillighet. Ett *informationsbrev* (se bilaga 1) gavs ut både muntligt och skriftligt till deltagarna innan de deltog i studien. *Konfidentialitetskravet* inkluderades i informationsbrevet gällande att deltagarnas personuppgifter är konfidentiella samt *nyttjandekravet*, att endast behöriga personer har tillgång till materialet som framkommit i

studien. Enligt Kvale & Brinkman (2021) innebär konfidentialitet inom forskning vanligtvis att forskare inte avslöjar privat data som kan identifiera deltagarna i undersökningen. Detta för att kunna säkerställa deltagarnas privata integritet. I denna studie kommer inte deltagarnas namn, arbetsplats eller andra personuppgifter som kan identifiera personen att benämnas. Den insamlade datan från intervjuerna kommer att granskas och endast relevant information till studiens syfte kommer att nyttjas. Jag har avidentifierat all data som kan avslöja deltagarnas identitet, under resultatet och analys kommer därför kodnamn av varje deltagare att användas i form av *person 1-5*. *Samtyckeskravet* uppfylldes genom att respondenterna blev informerade om att medverkandet i studien är frivilligt och om individen vill kan den avbryta sin medverkan när som helst. Deltagarna har fått skriva på en blankett där de ger sitt samtycke att delta i studien (se bilaga 2) innan intervjuerna påbörjades. Detta för att betona att det är frivilligt att delta i undersökningen och att ett samtycke krävs både muntligt och skriftligt för att säkerställa detta.

4.7 Reflektion kring studiens genomförande och tillförlitlighet

Enligt Bryman (2018) är reliabilitet och validitet en viktig utgångspunkt för forskare som utför en kvalitativ forskning, både i kvalitet och tillförlitlighet. Begreppet validitet innebär giltighet till sanningen och styrkan i ett yttrande, det vill säga har studiens metod undersökt det som är studiens syfte. När en forskare har en utförlig studie som kan stödjas med trovärdighet och tillförlitlighet ökar kvaliteten för arbetet. Forskare behöver ständigt under hela sin undersökning ha en kritisk synpunkt på sitt eget arbete, det är en verifiering som skall göras under hela forskningsprocessen. Kvale och Brinkman (2021) beskriver att inom kvalitativ forskning kan forskaren öka trovärdigheten och tillförlitligheten av studien, genom att kontrollera att intervjupersonerna kan bidra med relevant information. Forskare behöver ta hänsyn till om intervjupersonerna är lämpliga för undersökningen. Validiteten i denna studie har följts noggrant genom en röd tråd från syfte, frågeställning och genomförandet av intervjuerna till forskningsresultaten. För att säkerställa validiteten under undersökningen har deltagarna valts utifrån erfarenhet och expertis inom den problematiken som studien vill undersöka samt utifrån deras akademiska färdigheter.

Begreppet reliabilitet handlar däremot om forskningsresultatens tillförlitlighet och konsistens och huruvida resultaten kan på nytt framföras av andra forskare under liknande förhållanden. När en kvalitativ studie görs i form av intervjuer kan det vara mer utmanande för forskare att reproducera forskningsresultat. Personerna som blir intervjuade kan även förändra sina svar under olika intervjuer under andra tidpunkter. Detta kan bero på att det finns olika intervjusätt, samt att sättet man ställer en fråga kan påverka svaret respondenten ger. Vissa forskare kan ha en intervjuteknik som utgår från att ställa mer ledande frågor som kan inverka på svaren. Däremot behöver ledande frågor inte innebära en negativ intervjuteknik, beroende på vilken kontext den används inom. Inom kvalitativa intervjuer kan ledande frågor användas för att säkerställa tillförlitligheten hos intervjupersonernas svar. Fördelen med kvalitativa intervjuer är att intervjuaren kan fördjupa sig i svaren och analysera det mer djupgående i jämförelse med en enkätundersökning där svaren är mer begränsade i *ja* och *nej* svar (Kvale och Brinkman, 2021). Intervjufrågorna var utformade utifrån syftet och frågeställning och hade endast relevans till forskningsämnet, däremot kunde följdfrågor ställas till personen utifrån det som sagts.

Kvale och Brinkman (2021) skriver om begreppet generalisering, som kan tillämpas i forskningsresultaten av en undersökning. När kvalitativa intervjuer utförs blir det en fråga om forskningsresultatet kan generaliseras och tillämpas på en bredare population. Bryman (2018)

menar att det är svårt att applicera en generalisering utifrån kvalitativa forskningsresultat. Kvalitativa forskare som utför intervjuer brukar ha en liten mängd av människor som oftast är från en geografisk zon eller en viss organisation. Det kan därför bli nästan omöjligt att generalisera resultatet i andra kontexter. Jag är därför medveten inom denna undersökning att jag inte kan generalisera mitt forskningsresultat och applicera den på en större skala. Personerna som valt inför denna studie är från samma område och arbetar inom samma organisation, och kan möjligtvis generaliseras endast för det specifika området. Individerna som är med i undersökningen kan inte vara representativa för alla socialsekreterare. Forskningsresultaten kan därför istället generaliseras till valda teorier som finns med i denna studie. De valda teorier eller begrepp hittas under avsnitt 3.

5. Resultat och analys

I detta avsnitt presenteras resultatet och analysen utifrån studiens frågeställningar. Den empiriska datan analyseras av tidigare forskning, valda teorier/begrepp samt intervjuer. Resultatet kommer att redovisas i sex teman som är följande: Barnens emotionella upplevelser, roller i hemmet, skola, missbrukets effekt på anknytningen mellan förälder och barn, risk -och skyddsfaktorer och slutligen stöd och insatser från socialtjänsten

5.1 Barnens emotionella upplevelser

Detta avsnitt beskriver socialarbetare hur föräldrarnas/föräldrarnas missbruk påverkar barnet känslomässigt. Känslan av otrygghet och brist på tillit var ett uppkommande samtalsämne i alla fem intervju samtalen. De fem respondenterna ger olika exempel på hur barnets relation till den missbrukande föräldern såg ut och beskrevs på olika sätt. Två av respondenterna berättar om hur barns relationer till sina föräldrar kan vara grundade i lojalitet. Även om föräldrarna brister i sin föräldraroll på grund av missbruket. Detta kan påverka hur samarbetsvilliga de är i samtal med socialtjänsten. Se citat nedan.

“Du kan ha de här super lojala som står sina föräldrar jätte, jätte nära på något sätt och kanske inte så kontaktsökande utåt. Men sen kan de alltså bli ytterligare, åt andra hållet är gränslöst sökande efter en förälder gestalt.” (Respondent 2)

“Vissa barn som vi får prata med vill inte prata om hur de har det hemma. De vill inte prata illa om sina föräldrarna och känner en slags lojalitet. Det är som att de inte vill skapa problem för sina föräldrar eller är rädda att de själva ska få problem från föräldrarna” (Respondent 3)

En av respondenterna berättar att lojaliteten som de har stött på hos barn till missbrukande föräldrar grundar sig väldigt mycket i rädsla och andra faktorer. Respondenten uttrycker att våld är något som kan förekomma i missbrukande familjer, vilket är något barn är rädda att utsättas för. Barnen kan av den anledningen välja att inte berätta för någon om sin hemsituation. I tidigare forskning beskriver Näsman (2019) att barn som inte berättar om sina föräldrars missbruk har associerats med barnets lojalitet mot ens föräldrar. Detta stämmer dock inte helt och är oftast en uppfattning utifrån socialarbetarnas perspektiv. De flesta barn kan vara villiga att öppna upp om sin hemma situation, när de känner sig trygga med en

vuxen utanför familjen. Barnen kan även välja att dölja föräldrarnas missbruk utifrån att inte lida av konsekvenserna som kan medfölja om det blir avslöjat.

Det är en väldigt viktig faktor att barn känner sig trygg med en vuxen vare sig detta förekommer i det professionella arbetet eller någon i deras omgivning. Genom att skapa genuina relationer kan barnet känna sig bekräftad och omtyckt (Maskrosbarn, 2016).

Två respondenter beskriver att i många familjer kan missbruket vara som en familjehemlighet, där barnet gör allt i sin makt för att gömma det. Se citat nedan.

“Barnet går runt med en börda och kan inte berätta för någon om vad som händer hemma. Det blir som en familjehemlighet samtidigt som ett beteende normaliserar.” (Respondent 1)

“Jag har mött flera barn som inte vill erkänna att det som pågår hemma inte är bra. Oftast kan det vara att de inte vill att någon annan ska veta hur deras föräldrar verkligen är. Typ som att det är en hemlighet.” (Respondent 2)

Informatörens synpunkt speglar den bild som tidigare forskning ger, i samband med familjedynamiken i hem med barn där det förekommer missbruk. Barn blir indragna i deras föräldrars missbruk genom att de behöver dölja det. Barnet vill oftast skydda sina föräldrar genom att inte berätta om familjehemligheten (Socialstyrelsen, 2009).

Respondenterna berättar vidare att dynamiken hemma kan vara väldigt skadlig för ett barn, en förälder som har missbruksproblem kan vara förutsägbar i sitt beteende. Detta skapar en osäker miljö för ett barn att navigera igenom.

“Så är det så att du tar narkotika, säger vi nu så agerar du ju på oförutsägbara sätt, som gör att barnet liksom aldrig vet vart den har dig heller.” (Respondent 3)

En annan respondent påpekar även att barnens tillit till föräldern påverkas, barnets vardag blir oförutsägbar utifrån att inte veta ifall ens förälder är påverkad idag eller nykter. Respondenten förklarar att resultatet av detta blir, se citat nedan.

“Det ställer väldigt mycket krav på ofta ganska små barn.” (Respondent 4)

Enligt Bowlby (2014) spelar den trygga anknytningen en central punkt i barnets emotionella utveckling. Enligt resultaten kan barn som växer upp i hemmiljöer där det förekommer någon form av missbruk, utveckla känslor av skam, brist på tillit och trygghet. Detta kan kopplas till att föräldrar inte tillgodoser sitt barns emotionella behov eller brister i sin förmåga att skapa en trygg anknytning, detta resulterar i att den otrygga eller desorganiserad anknytning. Dessa olika typer av anknytningsmönster sätter spår för barns personlighetsutveckling och förmågan att hantera stressfyllda situationer.

Att barn känner en opålitlig dynamik hemma är inget nytt enligt tidigare forskning, detta kan redovisas utifrån en undersökningen gjort av Werner & Malterud (2016) där vuxna personer beskriver sin barndom med en missbrukande förälder utifrån sina egna erfarenheter. Studien visar att som barn upplevde de bristande stöd från sina föräldrar eller andra vuxna i sin omgivning samt en vardag fylld med hot, manipulation och spänning.

I en intervju berättar en av respondenterna att barn kan utveckla psykisk ohälsa, som resulterar i att barnet utvecklar sämre självkänsla. Barnet kan känna olika känslor relaterade till föräldrarnas missbruk som skuld och skamkänslor. Dessa känslor påverkar barnet i vardagen men kan även påverka andra aspekter i barnets liv både i nutid och i framtiden. Det förekommer ett antal svårigheter med att växa upp med föräldrar som har ett missbruk bland annat en bristande relation föräldern. Se citat nedan.

“Man försöker ofta dölja att en förälder har ett missbruk. Man tar inte hem kompisar, kanske så det påverkar deras sociala relationer då.” (Respondent 5)

Barn till föräldrar med missbruk har visat sig vara mer benägna att ha psykiska problem jämfört med barn till föräldrar som inte missbrukar. Den unga kan utveckla depression, låg självkänsla och ensamhet. Missbruket påverkar även förälderns relation till sitt barn, föräldern prioriterar inte barnets behov. Detta resulterar i kommunikationssvårigheter samt brist på förtroende till föräldern (Bloomfield et al., 2016).

Trots dessa utmaningar visar forskning att barn har en förmåga att utvecklas positivt. Barn som växer upp i familjeförhållanden där det exempelvis förekommer missbruk, utvecklar någon form av motståndskraft som kan bidra med att åstadkomma trauma, stress och demonstrerar en positiv utveckling i livet. Denna process kallas för resiliens som kan utvecklas i olika stadier i individens liv. Motståndskraften som barnet utvecklar anses vara en dynamisk process som innebär att individens förmåga att hantera utmanande situationer kan alltid förändras utifrån tidigare erfarenheter. Det innebär att trots en riskfylld hemmiljö innebär det inte alltid en garanterad faktor att alla barn utvecklar någon form av psykisk ohälsa (Rutter, 2012).

Respondenterna skiljer mellan vilken typ av missbruk föräldern har samt i vilken omfattning missbruket är. Eftersom beroende på vilken omfattning missbruket är, blir följden olika upplevelser. En av intervjuerna nämner att det är skillnad på hur samhället ser på alkohol jämfört med narkotika. Eftersom alkohol är lagligt och brukas av en stor mängd av befolkningen kan det vara svårare att upptäcka, än exempelvis narkotika. Se citat nedan.

“Men jag tänker, det är ju svårare att upptäcka alkoholmissbruk eftersom alkohol är ju lagligt. Men det är kanske lättare för samhället att agera när de ser att någon är drogpåverkad och har barn exempelvis. Då kanske det kommer från någon granne alltså. Samhället är nog mer mant om att liksom uppmärksamma till socialtjänsten (Respondent 1).

Enligt forskning är alkohol mer socialt acceptabelt i samhället eftersom det anses vara en del av den svenska kulturen. Detta gör det mer komplicerat att upptäcka om det förekommer missbruk i en familj med barn, eftersom det är så vanligt att folk dricker alkohol i överlag. Medan narkotika inte är socialt accepterat eller lagligt och är därför lättare att upptäcka (Socialstyrelsen, 2009).

5.2 Roller i hemmet

Detta avsnitt fokuserar på hur barn till föräldrar med missbruk har mer ansvar i sitt liv än vad barn generellt bör ha i deras ålder. Inledningsvis beskriver respondenterna familjedynamiken i ett hem med missbruk ungefär likadant. Många av dem påpekar att barn till svårt missbrukande föräldrar tar på sig föräldrarollen hemma. Detta gäller både yngre och äldre barn som tar ansvar över både sig själva och andra i familjen. Se citat nedan.

“ De får lära sig själva och liksom gå upp och laga frukost. Gå till skolan ibland, och även efter skolan. Sen finns det ju många barn som också får ta ansvar för sina föräldrars mående. Vilket i grund och botten inte är barns ansvar ” (Respondent 4).

- “Men jag tänker också att de här barnen till missbrukare inte har någon annan, de är ju i en beroendeställning också till sina föräldrar ” (Respondent 3).

Respondent tre berättar att barn är oftast inte kapabla till att ta hand om sig själv när de är så pass små, men barnet blir tvingade till att ta ansvar. Barn blir tvungna att göra detta om de vill upprätthålla sina liv och ha en så funktionell vardag som möjligt. I Alexandersson och Näsmans (2017) studie om barn till missbrukande föräldrar framkom det att många barn uttryckte att de under sina föräldrars missbruk hade mycket ansvar hemma både över sig själva men även för sina föräldrar och syskon.

För vissa barn kan en erfarenhet av ansvar leda till att stärka sin motståndskraft och självkänsla. En studie illustrerar att äldre barn som tar mer ansvar i ett hushåll utvecklar en starkare tolerant mot framtida stressorer. Rutter (2012) beskriver detta som "Steeling" effects, som är ett centralt begrepp inom resiliensen. Begreppet redovisar att en måttlig exponering av stress kan stärka individens resiliens för framtida utmaningar. Däremot redovisar även studien att yngre barn som har en större ansvarstagande roll i hemmet, kan leda till ökad sårbarhet mot stress. Yngre barn saknar en viss mognad och erfarenhet för att kunna hantera en större ansvarstagande roll i hemmet.

Ett barn som tar över en föräldraroll och har ansvar inte bara över sig själv men även för småsyskon visar att det finns en bristande förmåga hos föräldern att kunna erbjuda sina barn ett emotionellt stöd och en välfungerande struktur. Dessa barn kan framstå som självständiga individer, från en tidig ålder från en tidig ålder lär sig dessa barn att deras primära vårdgivare inte är emotionellt tillgänglig. Barn som växer upp i en hemmiljö där den primära vårdgivaren inte har varit tillgänglig vilket resulterar i ett mer självständigt beteende (Kaiser, 2021:). Ett barn som är självständig kan anses vara en positiv egenskap, som kan förbereda individen för livets motgångar som kräver denna typ av egenskap. Nackdelen med att ett barn endast har tillit till sig själv och inte andra vuxna runt omkring är exempelvis svårigheter i att söka tröst och tillit till andra vuxna. Självständigheten och det stora ansvaret blir en överlevnad strategi som barnet har varit tvungen att anpassa sig till för att kunna utvecklas och överleva. Däremot enligt Bowlby (2012) utvecklar barn med en trygg anknytning en hälsosam självständighet. Barn med en trygg anknytning till sina primära vårdgivare kan med tillförsikt utforska sin omvärld och känna sig trygg att föräldern är emotionellt tillgänglig för att söka närhet vid skrämmande situationer.

En av respondenterna beskriver ett ärende med ett barn som bodde med en missbrukande förälder, där barnet hade tagit eget ansvar sedan lågstadiet. Utöver att barnet hade ansvar för sig själv och hushållet, blev yngre syskonen också en del av det ansvaret. Barnet hade blivit van vid dynamiken i hemmet och tagit över föräldrarollen “naturligt”. Respondenten jämförde detta med ett medberoende barnet har utvecklat utan att inse det. Se citat nedan.

“Jag skulle säga att ju högre upp i åldern man kommer så kanske medvetenheten kommer successivt, men det behöver inte betyda att man kanske bryter. Vissa bryter också och lämnar

väldigt tidig ålder. Men andra kan vara särskilt medvetna, men ändå stanna kvar i det, så det om du tänker blir som ett medberoende. Att ha en partner som missbrukar så kan de en del människor lämna och en del sitter på detta i 10-20 år blir medberoende.”(Respondent 2)

I tidigare forskning illustreras detta tydligt att en av konsekvenserna i föräldrarnas missbruk blir att barnet växer upp i ett hem utan struktur, tydliga roller eller emotionell tillgänglighet. Istället blir resultatet att barn får ställa upp för att täcka föräldrarnas frånvaro gällande många saker, som bland annat att föräldrarna inte tar sitt föräldraansvar och tillgodoser inte barnets vardagliga och emotionella behov (Socialstyrelsen, 2009).

5.3 Skola

Respondenterna tillfrågades vidare hur föräldrarnas missbruk kunde påverka barnets skolgång. Det som framkom under intervjuerna kring skolor var att det kunde gå väldigt bra för vissa och för andra väldigt dåligt, det kan alltså vara individuellt. Några barn klarar av skolan utmärkt och har inga akademiska svårigheter medan andra barn har det sämre. Enligt en respondent har barn sämre förutsättningar när de inte har en närvarande förälder som kan stötta upp dem i skolarbetet. Däremot kan det finnas barn som klarar skolan utan problem, det hänger på andra underliggande faktorer på hur skolan kan påverkas. Under en intervju beskriver en respondent att beroende på hur hemförhållandena ser ut kan barnens skolresultat påverkas, om hemmiljön inte är trygg kan barnet ha svårigheter med att sova. Barnen kommer trötta till skolan eftersom de inte fått sin dygnsvila, detta påverkar deras prestationsförmåga. En respondent berättar att barn kan utveckla psykisk ohälsa på grund av deras föräldrars missbruk som påverkar deras skolnärvaro. Se citat nedan.

“Generellt sett så kanske det kan vara att man har en ganska låg skolnärvaro, liksom för att man själv har någon form av psykisk ohälsa då alltså barnet har utvecklat. Båda har alltså en låg skolnärvaro, de är inte där så mycket för att de själv också utvecklat något under vägen. Typ Social fobi eller, ångest och annat som gör att de inte går dit då.”(Respondent 1).

Enligt respondenterna visar barn i missbrukande familjer olika resultat, vissa av barnen har en väl fungerande skolgång och andra barn har det mer utmanande. Enligt resultaten kan familjeförhållanden som en missbrukande förälder påverka barnet negativt. Barn som inte känner sig trygga i sitt hem och bär runt på en känsla av att vara konstant orolig som påverkar sömn rutinen. Enligt anknytningsteorin kan olika typer av beteendemönster ha en effekt på barns emotionella utveckling i olika sammanhang. Om ett barn med någon typ av otrygg anknytning har svårt med att generellt lita på vuxna, kan detta skapa svårigheter med att utveckla sociala relationer till både ens lärare och elever (Kaiser, 2021). Studien gjord av Blomfield et al (2016) menar att unga personer i familjer där det förekommer missbruk är mer sårbara till att utveckla psykisk ohälsa än andra unga. Enkätundersökningen belyser att många elever med en missbrukande förälder hemma har sämre självkänsla, depression och känner sig ensamma. Psykisk ohälsa kan bidra till koncentrationssvårigheter som kan försvåra individens förmåga att prestera i skolan.

Tinnfält et al (2018) benämner liknande analys som respondenterna, att många barn som bor med en missbrukande förälder har en negativ bild över deras hemsituation. Barnen känner

känslor som sorg och skam. Werner & Malterud (2016) beskriver de komplexa konsekvenserna i ett hushåll med missbruk, som exempelvis konfliktfyllda vardagar med bråk. Ett hem utan stabilitet och trygghet kan leda till negativa effekter hos barn, flera av dem är i form av psykisk ohälsa.

Däremot redovisar även resultaten att det finns barn som trots de negativa utmaningarna har en väl fungerande skolgång. Borge (2005) belyser att trots en uppväxt fylld med stress och risk redovisar forskning att barn utvecklas positivt. Detta stämmer överens med barn som växer upp i en miljö med påtagliga risker men som ändå inte utvecklar psykisk ohälsa. Barnen utvecklar istället någon form av resiliens som stärker deras anpassningsförmåga mot riskfaktorerna i deras liv. Alltså kan den väl fungerande skolgången och den goda relationen med en trygg vuxen i skolan öka individens motståndskraft och minska sårbarheten. Detta betonas även av Rutter (2012) att individens motståndskraft stärks av erfarenhet samt andra stödjande faktorer som en god relation till en trygg vuxen.

En intervjuperson berättar att barn kan ha svårigheter med koncentrationen på grund av orolighet. Barnet känner en oro eftersom de bär på ett ansvar hemma och måste rusa hem så fort skoldagen är över. För vissa barn kan däremot skolan vara den trygga punkten och kan känna sig bekväma att uttrycka sina känslor. Se citat nedan.

“Man blir arg upprörd. Man upplevs liksom ”aggressiva”, det är fel ord. Men det är ju ofta så tänker jag där. Man är trygg och det är ofta där alla känslor kommer fram” (Respondent 4).

“Vissa kan bli clown, att de är klassens underhållare så där och är roliga hela tiden, säger att de egentligen inte mår så bra. En del blir den här tapetblomman. De försöker liksom synas och höras. Men det är så lite som möjligt. Sen kan jag tänka mig att en del kan bli liksom kanske utåtagerande att de tar ut sin ilska, liksom på andra och då funkar man ju inte så himla bra i skolan bland kompisar” (Respondent 5).

Båda respondenterna citat ovanför menar att skolan kan vara en plats för barnet att uttrycka sina känslor, det kan vara ett utagerande beteende mot människor och/eller i miljöer de känner sig trygga. Eftersom när barnet kommer hem så blir de mer tillbakadragna runt föräldern som de inte känner sig trygga med. Barnen kan inte visa hur de känner och därför blir skolan ett ställe där de kan vara mer utåtagerande mot både andra elever men även vuxna.

5.4 Missbrukets effekt på anknytningen mellan förälder och barn

Detta avsnitt fokuserar på hur missbruk kan påverka anknytningen mellan föräldrar och barn samt hur detta kan påverka barnets sociala relationer till andra människor senare i livet. Inledningsvis beskriver respondenterna att relationen mellan barn och föräldrar drabbas extremt om det förekommer någon form av missbruk. Anledningen är att föräldern inte prioriterar sitt barn, barnets behov blir som en andra hans tanke. Barn skadas otroligt mycket av en sådan relation och effekten av detta kan påverka dem både kort-och långsiktigt. Se citat nedan.

“...Jag tänker mer efter födseln så när de är födda så växer de upp med föräldrar som jag tänker brister i sin omsorgsförmåga på grund av alkoholen. Detta kan leda till att barn har

svårt att det svårt att anknyta emotionellt till andra vuxna. Man blir misstänksam, vågar inte lita på människor. Det kan ju också hänga med upp i vuxen ålder, alla de här besvikelserna och och alla saker man blev lovade som är ganska vanligt också. Föräldrarna i sin skuld försöker gottgöra, vi (förälder) ska göra det här eller vi ska göra det här. Du (barnet) ska få det här till sommar, lovar jag att vi ska göra det här också. Besvikelse på besvikelse och besvikelse” (Respondent 1)

Barn som inte får sina fysiska eller emotionella behov tillgodosedda utvecklar en otrygg ambivalent anknytning. Respondenterna beskriver att en förälder med missbruk har ett oförutsägbart beteende, som ger löften men bryter dem ständigt. Detta skapar en inre konflikt hos barnet vare sig föräldern kommer att vara närvarande vid behov av tröst eller närhet (Bowlby, 2012).

En respondent berättar att eftersom barn känner sig svikna av sina föräldrar under hela deras uppväxt på olika sätt så kommer de generellt ha svårare att lita på folk. Det finns alltså föräldrar som har missbruk i perioder men är till en viss del nykter under vissa perioder. Under en nykter period så är föräldern kapabel och kan tillgodose deras barns behov, är bättre än ett barn med föräldrar som har missbruk i princip hela tiden. Detta kan däremot förvirra ett barn eftersom föräldern inte är konsekvent i sin föräldraroll, detta skapar osäkerheter i relationen eftersom barnet vet att deras förälder inte är pålitliga på lång sikt.

“Anknytning till föräldrar eller till andra trygga vuxna är redan i tidig ålder jätteviktigt och har man inte den säkra anknytningen till någon så blir det ju väldigt svårt att skapa alltså proaktiva och positiva anknytningar till andra personer och andra vuxna så att jag tror absolut att det kan finnas liksom en korrelation mellan att ha vuxit upp med missbruk och allt vad det innebär till att man har svårt med positiva anknytningsmönster och även framåt”.
(Respondent 4)

Detta benämns även av Bowlby (2012) som beskriver att anknytningens effekt på individens personlighetsutveckling är en central punkt inom anknytningsteorin. Beroende på vilken typ av anknytning som individen har upplevt sedan ens barndom påverkar även relationer utanför hemmet. Människor växer upp och är inte i behov av samma typ av grundläggande behov som ett spädbarn, men kan istället vara behov av en annan typ av relation byggt på trygghet och närhet under sin ungdom fram till vuxenlivet.

Relationen mellan förälder och barn är en grundläggande faktor för barnets utveckling. Studier visar att barn är i behov av närhet och trygghet från sina vårdgivare (oftas föräldrar) för att kunna överleva. De tidiga relationer och interaktioner i ett barns liv formar deras framtida sociala samspel med andra människor. Beroende på om barnet får sina emotionella behov tillgodosedda och har en förälder som förstår vad deras barn behöver för att känna sig trygg skapar den trygga anknytningen mellan dem (Kaiser, 2021). En trygg anknytning innebär alltså att barn kan utformas i nya miljöer och kan söka aktivt kontakt med sin förälder vid oro eller stress. Detta resulterar i att barn som växer upp med denna typ av anknytning kommer våga skapa relationer med andra. Däremot barn som växer upp med en förälder som inte tillgodosett deras emotionella behov och varit självupptagna, växer upp med en osäkerhet kring att föräldern kommer ställa upp och vara hjälpsam när det behövs. Barn som har detta med sig i grunden kommer ha det svårare att lita på omvärlden eftersom de inte har den trygga basen att återvända till vid jobbiga eller farliga situationer (Bolby, 2014).

En respondent beskriver hur missbrukande föräldrar kan ha svårigheter med att förstå signalerna som ett litet barn förmedlar, föräldern känner själv skuld, skam och rädsla. Det

finns även risk att när barnet blir vuxet så tar de med sig mycket av deras föräldrars beteende och det blir ett mönster de inte kan bryta. Däremot säger en respondent att det finns barn som växer upp i destruktiva miljöer där det förekommer missbruk, våld och psykisk ohälsa och letar efter den trygga punkten hos någon annan vuxen. Detta upplevde respondenten i ett möte med ett treårigt barn. Se citat nedan.

“Ja, men alltså det. Det var liksom lite gränslöst. Förstår du för att vara så liten, så antagligen söker trygghet i andra. Hon var ju väldigt liten. Hon hade inte den här, liksom att om man är lite blyg i början, men sen kanske man är intresserad av den här främlingen och så utan hon kastar sig på främlingen direkt” (Respondent 1).

Näsman (2019) påpekar i sin forskning flera viktiga aspekter utifrån barns upplevelser inom en familj där det förekommer missbruk hos föräldrar. Bland annat den bristande närvaron på trygga och skyddande vuxna personer i deras omgivning. Barnets förmåga att knyta an till en annan trygg person visar att barnet är kapabel till att skapa relationer med andra utanför hemmet. Barnet behöver dock känna att den vuxna har empati och förståelse för att kunna utveckla en sådan relation.

5.1.6 Risk- och skyddsfaktor

Flera av respondenterna beskriver att faktorerna i barnets liv kunde antingen underlätta eller förvärra situationen som de befann sig i. Mycket av det som nämndes var utifrån det som föräldrarna kunde brista i och hur förhållanden i omgivningen kunde vara som ett skydd för barnet. Förutom att det fanns alkohol och drogpåverkade hemma kunde andra omständigheter eskalera situationen. Barn som inte har struktur i sitt vardagliga liv, där föräldern är stabil och som kan utsätta sitt barn för alla möjliga saker. Se citat nedan.

“En förälder som har tagit någonting har ju ingen tidsuppfattning, förstår inte vad som händer ens får det barnet sin omsorg, mat ,får den sin hygien tillgodosedda. får de liksom den här utvecklingen, du behöver ändå prata med ditt barn, lära ditt barn grejer, kommunicera, att du behöver gränssätta”. (Respondent 1)

I familjer där föräldrar missbrukar, som respondenterna beskriver, är föräldrarna oförutsägbara och otillgängliga till sina barn. Det finns inte tillräckligt med utrymme för att kunna tillgodose barnets grundläggande behov samt saknas struktur i vardagen. Enligt den amerikanska psykologen Ainsworth kan barn till föräldrar med ett oförutsägbart beteende utveckla otrygg eller desorganiserad anknytning. Dessa anknytningsmönster förekommer i hem med grov försummelse som exempelvis våld eller hem med grovt missbrukande föräldrar (Kaiser, 2012).

Två respondenter beskriver att föräldrar som har någon form av psykisk ohälsa eller diagnos självmedicinerar genom ett missbruk. Enligt dem är detta en riskfaktor eftersom föräldern har inte bara ett missbruk som påverkar personen men även depression och ångest som leder till ett destruktivt mönster om man inte söker hjälp. Det blir störningar i vardagen för barnet, som påverkar

“Där det kanske också blir problem, alltså just det här med återfallet. Tar du ett återfall och det blir påkommen även om det bara är kort så kanske du blir av med din medicinering. Alltså måste du bevisa att du ska vara ren utan att ha din medicin som du behöver ha för att fungera och så läggs det på ett krav på tre månader på psykiatri. Du ska vara ren i tre månader innan du får tillbaka din medicin. Jag kan ta amfetamin och jag fungerar normalt, men gör jag det så får jag inte tillbaka min medicin så då måste jag genomlida de här tre månaderna. Utan vare sig mediciner eller droger för att hantera min diagnos. Och det är jätte jätte svårt.” (Respondent 2)

“När vården inte ger dig hjälp heller om du inte visar att du är ren från droger för att kunna påbörja din medicin hindras de från att klara av att gå upp på morgonen och fixa vardagen i tre månader så måste de ta till exempel amfetamin” (Respondent 3).

Detta framkommer även i Socialstyrelsen (2009) en beskrivning om vilka riskfaktorer som finns hos föräldrar som kan leda till att barnet påverkas negativt, missbruk och psykisk ohälsa är en av de faktorer som socialtjänsten har upplevt.

Två respondenter beskriver olika typer av riskfaktorer som kan påverka barnet, hon belyser innebörden av hur viktig skolan kan vara. Barn som inte går till skolan utgör en riskfaktor, genom både att de missar den sociala aspekten samtidigt som de inte har de akademiska förkunskaperna. Eftersom skola utgör en stor del av det vardagliga livet missar barnet även chansen att bygga gynnsamma relationer med andra vuxna utanför sin familj. Medan en respondents erfarenhet är att vissa barn klarar av skolan utmärkt och uppnår alla krav trots att de har ett väldigt tufft liv.

Barn som klarar skolan och inte utvecklar något normbrytande beteende trots motstånden som har presenterats i deras liv har något som kallas resiliens, som innebär att barn lyckas utvecklas åt det positiva hållet trots alla riskfaktorer som föreligger i deras liv (Socialtjänsten, 2009). Rutter (2012) lyfter att resiliensen som vissa barn utvecklar positivt trots en uppväxt i en riskfylld miljö. Motståndskraften hos barnet har förmågan att förstärkas och ändras över tid utifrån biologi, miljö och relationer till andra runt omkring. Det är viktigt att ha i åtanke att individer med liknande hemmiljöer med liknande risk- skyddsfaktorer innebär inte att de kommer påverkas likadant. Det är alltså inte en garanterad faktor att responsen till traumatiska händelser är likadan för alla barn, vissa individer har andra stärkande egenskaper som stärker deras förmåga medan andra får den motsatta effekten och drabbas istället av "sensibilisering".

Socialstyrelse (2009) beskriver att risk-och skyddsfaktor innebär egenskaper, omständigheter, händelser eller förhållande som antingen minskar eller ökar risken för att utveckla ett utfall eller normbrytande beteende. Det finns många risk- och skyddsfaktorer ute som kan vara både kopplade till individen själv eller till miljön omkring en. Risk- och skyddsfaktorer kan hittas i relation till individen, familjen eller i andra miljöer som exempelvis fritiden och/eller skolan. Sämre skolresultat är en följd av det som kan utvecklas när ett barn är frånvarande en stor del av tiden och är en riskfaktor.

Andra riskfaktorer som beskrivs under intervjuerna är att barnen upplever våld i hemmet. Detta ökar risken för barnets säkerhet och det blir ytterligare ett trauma för barnet att bearbeta. Föräldern behöver extra stöd i att både kunna arbeta med sitt missbruk men även att inte utöva varken psykisk eller fysiskt våld mot sina barn. Föräldrar med missbruk beskrivs

som personer med olika personligheter när de är påverkade. En av respondenterna ger ett exempel. Se citat nedan.

“...Eller ja, alltså. Det är ju det, de påverkade någon substans så kan ju våld liksom hända. alltså du kan bli utsatt för våld. Du kan bevittna våld, det vill säga att föräldrarna hamnar i nån. Du får ju den här, liksom oförutsägbarheten av föräldern, liksom att du vet inte hur det kommer vara nu. Vad kommer mamma eller pappa göra nu?...”

Gällande de aktuella skyddsfaktorerna var respondenterna överens om det flesta som kunde gynna barnet både under kort och långsiktig tid. Alla fem respondenterna uttrycker hur viktigt det är för barn att ha någon annan typ av kontakt utanför familjen. En person som barnet känner sig trygg runt om och som kan ställa upp för barnet vid behov. Dessa personer kan vara en familjemedlem, granne eller någon skolpersonal. En av respondenterna säger att ett stabilt nätverk är viktigt för alla barn, däremot kan vissa barn som befinner sig i riskfyllda situationer vara mer i behov av det. Det positiva med nätverket är att de kan skydda barnet om det skulle krävas och även i vissa situationer fungera som en skyddsperson efter att utredningen är slut. Ett nätverk kan även vara en fördel om ett barn behöver placeras utanför sitt hem på grund av föräldrarnas missbruk. Eftersom att placeras är en tuff situation för ett barn kan en placering med en person de känner och är trygga hos underlätta omställningen som barnet går igenom. En annan respondent säger att det även är en skyddsfaktor om endast en av föräldern har ett missbruk, den nyktra föräldern kan ställa upp och skydda barnet från den missbrukande föräldern vid behov. Det är en viktig skyddande faktor att barnet har i alla fall en förälder som kan uppnå föräldrarollen och vara en “normal” förälder. Däremot, enligt respondenten, kan det även finnas situationer där det inte alltid är en hållbar situation.

“Det är klart att om det finns en annan förälder i barnets liv som inte har ett missbruk, kan det vara en skyddsfaktor. Däremot har vi träffat på familjer där den ena nyktra föräldern påverkas drastiskt av den andra med missbruk, det kan vara att den andra förälder också blir indragen i ett missbruk eller prioritera sin partners behov förrän sitt barn”.(Respondent 2).

En annan respondent berättar att för ett barn kan en person göra skillnad genom att bara fråga hur barnet mår och genuin vara intresserad över vad barnet har att säga. Genom att bygga upp ett förhållande på tillit och trygghet kan ett barn vara bekväm och berätta om det är något som påverkar deras mående både hemma och i andra sociala situationer.

“Det måste vara vuxna som vågar också, fråga barnet sen är ju barnet kanske inte ärligt men ändå att barnet känner att det finns vuxna som vågar fråga. Det kan räcka för barnet att veta det. Det visar hur viktigt det är att ha någon annan vuxen. Som finns där som ändå barnet kanske känner att man kan gå till, eller så att jag tror mycket på det där att det finns andra vuxna som alltså ser och bekräftar barnet. Behöver inte vara någon anhörig heller, utan jag tänker på en myndighetsperson, också en handläggare som träffar barnet, alltså bara visar att det finns andra vuxna som bryr sig. Hur det räddar barnet på sikt.(Respondent 3)

I en annan intervju nämner en av respondenterna skolan roll och vilken skillnaden det kan göra i barns liv när de har fungerande skolgång. Barn spenderar en stor del av deras tid i skolan, det är en plats att bygga relationer med andra vuxna och med människor i deras åldersgrupp. Det bidrar till barnens utveckling. Det innebär även en plats där skolpersonal kan observera hur barnet betar sig och om de utvecklas i den takt barn i den ålder ska.

Enligt tidigare forskning kan barn till missbrukande föräldrar/förälder gynnas av en annan vuxen i deras liv. Den andra vuxna personens roll att ge stöd och bekräftelse till barnet speciellt när det brister från föräldrarna. Dessa vuxna kan vara i princip vem som helst och kan exempelvis vara personer från skolan. Skolan är också en viktig skyddsfaktor genom att barn klarar av skolan och får goda resultat (Socialstyrelsen, 2009).

5.2 Stöd och insatser från socialtjänsten

Det slutliga temat som handlar om vilka insatser som socialtjänsten har som kan stödja familjer med barn där det förekommer någon form av missbruk. Enligt en av respondenterna kan barn inte bo kvar hemma om missbruket bedöms vara så pass allvarligt att barnet är konstant i fara. Den enda lösningen är då en placering. I vissa utredningar kan placeringen ske med föräldrarnas samtycke och kan placeras i nätverket, hvb eller familjehem. Däremot finns det tillfällen då föräldern inte prioriterar sitt barns bästa och barnet skadas av föräldern och måste bli omhändertagen av socialtjänsten.

“Grejen är den att den hjälpen som finns är ju placeringen utanför hemmet tänker jag för att alltså har du en förälder med ett litet barn som är i ett aktivt missbruk så kan inte du ha kvar barnet där. Du kan inte skyddsbedöma bort det. Det du kan göra är att du involverar nätverk och så vidare. Men barnet kan ju inte vara med en förälder som är i ett aktivt missbruk”. (Respondent 1)

Två av respondenterna beskriver att stödinsatser som familjer kan få är oftast riktade till föräldrarna eftersom det är föräldrar som har ett problem. Föräldrarna kan få stöd genom familjebehandlingen, för att arbeta med sitt missbruk och för att stärka sitt föräldraskap. Genom att föräldrarna får en insats för att arbeta på sitt missbruk blir det även ett indirekt skydd för barn. Barn blir som en motivation för föräldrarna att jobba med sitt missbruk.

I en intervju berättar respondenten att socialtjänsten kan erbjuda insatser till barn i form av samtal där de kan få prata om sina känslor och få stöttning. Barnet kan även få kontaktfamilj som kan fungera som ett skydd för ett barn så att de kan få en annan vuxen utanför deras familj. Däremot uttrycker respondenten att socialtjänsten kanske borde agera tidigare under aktiva missbruk för att säkerställa barnets säkerhet. Många gånger behöver socialtjänsten följa en massa steg och rutiner innan något beslut kan tas, detta är dock inte alltid en positiv grej för barnet eftersom det innebär att bo hemma med den missbrukande föräldern.

En av respondenterna beskriver vilken form av samtal de har med barnen och hur det kan gynna dem. Barn som har föräldrar med missbruk bär på mycket känslor och det är därför extra viktigt att ge dem bekräftelse och visa att man lyssnar på vad de har att säga. Sedan kan barn bli placerade om förälder har ett aktivt missbruk men familjebehandlingsens fokus blir då att föräldern jobbar med sig själv och på så sätt jobbar med att få hem barnen.

“Det är viktigt att alltid ha ett barnfokus där barnens behov är i centrum, däremot kan barnen ibland bli lite bortglömda och hamna lite i skuggan”. (Respondent 5)

Enligt Tinnfält et al., 2018 ska alltid barnets behov prioriteras och utredningarna ska utföras noggrant om barnet har en hög risk och kan utsättas för både våld eller bristande omsorg. Genom att göra en bedömning kan socialtjänsten sedan välja vilka insatser som är gynnsamma eller om barnet behöver placeras. Barnets behov ska alltid prioriteras om det finns en hög oro i barnets nuvarande situation. Enligt Gümüscü, Nygren och Khoo (2015) kan

man göra en bedömning att hela familjen är i behov av stöd, däremot utreds alla barn individuellt för att göra en bedömning. Barnens behov är alltid i centrum och föräldrar kan bli erbjudna insatser utifrån att det ska gynna barnet. Genom att föräldrarna får exempelvis familjebehandling kan de arbeta med sina föräldraroll och för att kunna tillgodose sitt barns behov.

Insatserna som barn till missbrukande föräldrar får är inte att de ska lära sig att stå ut med missbruket hemma och vänja sig vid den hemsituationen, utan syftet är att barnet ska få en positiv utveckling och få sina behov av skydd tillgodosedda. Insatserna som är tillgängliga för barn är i form av samtalsstöd som både barn och deras föräldrar kan ta del av. När det handlar om föräldrar som har ett missbruksproblem kan andra verksamheter bli involverade som missbruksvården eller vuxenpsykiatri. En annan insats som socialtjänsten erbjuder är en kontaktfamilj, syftet med den här typen av insats är att barnen ska kunna ha fler vuxna förebilder, samt erbjuda en stabil vuxen utanför familjen som barnet kan vända sig till. Yngre barn kan även sova hos kontaktfamiljen några gånger i månaden, detta är även en insats som gynnar föräldrarna genom att avlasta dem i vissa tillfällen (Socialstyrelsen, 2009).

Barn har olika erfarenheter från socialtjänsten, vissa har haft utredningar som sedan avslutats utan någon åtgärd skett gällande deras föräldrars drickande och andra barn har blivit omhändertagna eftersom de befinner sig i en riskfull hemmiljö. Alla familjer är olika och behöver olika former av stöd, vissa barn har endast positiva känslor utifrån deras erfarenhet av socialtjänsten medan andra barn endast har negativa känslor (Alexandersson och Näsman, 2015). Enligt Maskrosbarn (2016) har barn som levt i familjer med missbruksproblematik uttryckt att insatser i form av familjebehandling inte alltid fokuserar på deras perspektiv och mående, utan fokuset blir på föräldern med missbruket där deras behov blir i centrum istället.

Detta arbetssätt kritiserar även av Näsman (2019) som lyfter i sin forskning att de professionella som arbetar inom socialtjänsten oftast inte har ett barnfokus i ärenden där det befinner sig en missbrukande förälder. Fokuset är snarare på föräldern och deras behov i situationen och inte på barnets. För att kunna få en helhetsbild av situationen samt ett barnfokus måste därför socialtjänsten utöka sitt perspektiv och förhålla sig till att inkludera barns upplevelser och behov i en större utsträckning.

Som tidigare benämnt har missbruket en stor effekt på anknytningen mellan barn och föräldrar och leder oftast till otrygga, ambivalenta och desorganiserade anknytningsstilar. Socialtjänsten har därför möjlighet att introducera andra trygga vuxna in till barns liv genom exempelvis kontaktpersoner som kan vara gynnande för barn att utveckla ett mer positivt anknytningsmönster med. Socialtjänsten kan även arbeta internt med familjen och försöka att bidra med att stärka föräldrarnas och barnets relation. En trygg vuxen i ett barns liv är en viktig skyddsfaktor som bidrar med att stärka barnets motståndskraft i utmanande situationer. Socialtjänstens resurser och insatser kan bidra med att stärka barnets resiliens genom att identifiera vilka potentiella risker som existerar i barnets liv samt vilka positiva effekter de skyddande faktorerna utgör.

6. Avslutande diskussion och sammanfattning

Undersökningens huvudsyfte har varit att undersöka hur barn påverkas av föräldrar med missbruk utifrån socialsekreterarnas perspektiv. Det jag ville uppnå med den här studien var att ta reda på effekten kring föräldrars missbruk har på deras barn och hur risk- och skyddsfaktorer kan påverka effekten. Undersökningen har även sökt kunskap om hur socialarbetare arbetar för att stödja föräldrar med missbruk, samt att stödja barnen. För att åstadkomma undersökningens syfte och besvara mina valda frågeställningar har intervjuer med socialsekreterare utförts. Resultatet har sedan analyserats med hjälp av valda teorier, anknytningsteorin och resiliens samt av tidigare forskning som ger oss en djupare insyn i problematiken.

Studiens första frågeställning var, Hur påverkas barn av sina föräldrars missbruksproblematik utifrån socialsekreterarnas perspektiv? I studiens resultat kan vi se att barn påverkas omfattande av föräldrar med alkohol/narkotika missbruk, respondenterna beskriver utifrån flera perspektiv hur barn kan påverkas. Enligt respondenterna kan barn uppleva olika typer av emotionella svårigheter, de kan vara mer benägna att utveckla psykisk ohälsa och dålig självkänsla. Barnen blir även indragna i deras föräldrars missbruk genom att behöva ljuga för att dölja vad som egentligen händer hemma. Socialsekreterare beskriver även att barn inte känner sig trygga hemma och har brist på tillit till sina föräldrar och allmänt vuxna. Barn beskrivs även vara lojala mot sina föräldrar, vilket kan skapa svårigheter för en myndighetsperson att försöka få barnet att öppna upp sig. Detta stämmer överens med vad som har framgått i tidigare forskning. Att barn har sämre självkänsla och psykisk ohälsa framkommer i en av undersökningarna som utfördes av Blomfield et al (2016) på barn i skolor, där författaren jämförde mellan barn till missbrukande föräldrar och till barn som inte hade föräldrar med missbruk. Näsman (2019) beskriver att barn till föräldrar med missbruk kan dela med sig av sin situation med en vuxen de känner sig trygga med. Många barn upplever däremot att det inte finns tillräckligt med stöd i deras närhet, samt att det inte är tillräckligt med vuxna som agerar när de borde.

Vidare framgår det att barn har även en stor roll i hemmet och behöver vid många tillfällen ha mer ansvar än vad ett barn borde. Barnet kan ha ansvar både för sig själv, sina syskon och föräldrarna. I Socialstyrelsen (2009) beskrivs barn vara tvungna att anta den rollen eftersom föräldrarna brister i omsorgen samt är emotionellt närvarande. Barn blir därför tvungna att exempelvis förbereda frukost själva och se till att det finns att äta hemma både för sig själva och deras småsyskon.

Fortsättningsvis har även anknytningen mellan barnet och föräldern diskuteras utifrån effekten en bristande relation kan ha för barnets utveckling. Ett barn som inte har en trygg relation med sina föräldrar/förälder kan utveckla normbrytande beteende och utveckla egna psykosociala problem som kan påverka ens sociala relationer både i framtiden men även i nuläget.

Skolan är en annan aspekt som kan påverkas, däremot är det väldigt individuellt för vissa har en bra skolgång medan andra klarar knappt av skolmålen. Att barn har en fungerande

skolgång och har bra betyg är en skyddsfaktor från att barn utvecklar normbrytande beteende som de är mer sårbara till när de har riskfaktor som föräldrar med missbruk (Socialstyrelsen, 2009).

Den andra frågeställningen är vilka risk- och skyddsfaktorer kan socialsekreterare identifiera hos familjer där det förekommer missbruksproblematik. Socialsekreterare beskriver vilka risk- och skyddsfaktor som finns och hur de kan öka eller minska effekten av föräldrar med missbruk. Ett bra nätverk av vuxna människor som barnen känner sig trygga hos är en av de viktigaste skyddsfaktorerna. En av riskfaktorerna förutom att föräldern har ett alkohol- eller narkotikamissbruk är att barnet utsätts för våld hemma som kan skada barnet både i stunden men även i framtiden. Socialstyrelsen (2009) beskriver att barn kan utveckla normbrytande beteende av olika anledningar, en av de främsta är på grund av föräldrarnas svårigheter. I ett hem med missbruk kan det förekomma alla möjliga risker som våld och bristande omsorg, en annan vuxen som ger barnet skydd och bekräftelse kan därför vara gynnande för barnet. Trots riskfaktorerna i barnets liv finns det ändå hopp om en positiv utveckling. Barnet utvecklar en motståndskraft som en effekt av de stressfyllda erfarenheterna som förekommer i en familj med missbruk. Motståndskraften är i samspel med risk-och skyddsfaktorer i barnets liv. Barnet kan alltså antingen stärkas av sina motgångar och utveckla en motståndskraft eller öka ens sårbarhet till stress (Bowlby, 2012).

Den tredje frågeställningen är hur socialsekreterare arbetar med att stödja och skydda dessa barn. Socialsekreterarna ger några exempel på vilka insatser de jobbar med som kan erbjudas till familjer med missbruk. De flesta insatser är en form av samtalsstöd som kan erbjudas till hela familjen (enskilt) eller endast till föräldrarna för att stärka deras föräldraförmåga. Insatserna bedöms utifrån vad barnets behov är och kan därför bedömas individuellt. Beroende på vilka förutsättningar barn har kontra sämre förutsättningar kan socialtjänsten göra olika bedömningar. I vissa fall kan barns situation vara så oroväckande att den enda lösningen är någon form av placering. Detta kan säkerställa för socialsekreteraren att barnet inte är i direkt fara och kan därför skyddas från sina föräldrar.

Detta stämmer överens med tidigare forskning beskriver att det är viktigt att både föräldrar och barn får stödjande insatser, föräldrar behöver en insats som stärker deras föräldrar förmåga och hjälper bearbeta deras missbruk medans barn behöver en insats enskilt där de kan få träffa en professionell för att ha ett terapeutiskt samtal. Andra barn har blivit omhändertagna och haft någon form av placering (Socialstyrelsen, 2009). Sedan finns det barn som fått stöd genom en kontaktfamilj eller en kontaktperson (Alexandersson och Näsman (2015).

I denna undersökning har endast ett få antal människor intervjuats och därav går det inte att generalisera resultatet av denna studie. Däremot kan vi se utifrån ovan nämnda exempel att det finns en koppling mellan resultatet och tidigare nämnd forskning. Det skulle därför vara intressant för fortsatt forskning om fler personer kunde bli intervjuade och därför ha en större förståelse om vilken utsträckning barn till missbrukande föräldrar påverkas. Genom att intervjua flera personer kan man få med fler perspektiv och därför en större helhetsbild över problematiken som existerar. Jag tycker även att det är viktigt att fördjupa sig i barnens relationer i skolan och hur stor roll de också har i barnets liv. Eftersom barn spenderar en stor del av sitt liv i skolan är det viktigt att undersöka hur skolpersonalen kan fånga upp förändrat beteende hos barnen. Det kan vara lärorikt att ta reda på hur samverkan mellan skola och socialtjänst fungerar och hur viktigt det kan vara för barnen. Det skulle vara betydelsefullt att

fortsätta studier kring barn till föräldrar med missbruk för att hjälpa dessa familjer och fortsätta med ett förebyggande socialt arbete.

Referenser:

Ahrne, G. & Svensson, P. (2022) *Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen.2.* Ahrne, G. & Svensson, P. (Red.). *Handbok i kvalitativa metoder.* Stockholm: Liber

Alexandersson, Karin & Näsman, Elisabet (2017) *Barns upplevelser när föräldrars missbruk upphört: "Alltså det är svårt att må bra igen"*. Nordic studies on Alcohol and Drugs. Uppsala universitet. DOI: 10.1177/1455072517732277.

Alexandersson, Karin & Näsman, Elisabet (2015) *"Barndom och föräldraskap i missbrukets skugga. Barn, ungdomar och föräldrar berättar om vardagsliv och behov av stöd när föräldern har ett missbruksproblem.* Uppsala Universitet

Anne Werner & Kirsti Malterud (2016) Children of parents with alcohol problems performing normality: A qualitative interview study about unmet needs for professional support, *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 11:1, 30673, DOI: 10.3402/qhw.v11.30673

ASAM (American Society of Addiction Medicine) (2019) "Definition of Addiction". Hämtad (2024-04-20)

[https://www.asam.org/docs/default-source/quality-science/asam's-2019-definition-of-addiction-\(1\).pdf?sfvrsn=b8b64fc2_2](https://www.asam.org/docs/default-source/quality-science/asam's-2019-definition-of-addiction-(1).pdf?sfvrsn=b8b64fc2_2)

Bowlby, J., 2014. "En trygg bas: kliniska tillämpningar av anknytningsteorin". Translated by K. Wadström. Natur & Kultur. (Original work published).

Bryman, Alan (2018, uppl.3) *Samhällsvetenskapliga metoder.* Malmö: Liber

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN), 2019. *Hur många barn växer upp med föräldrar som har alkoholproblem? Rapport 185*. Stockholm: CAN. Hämtad (2024-12-10)

<https://www.can.se/app/uploads/2020/01/can-rapport-185-hur-manga-barn-vaxer-upp-med-fo-raldr-ar-som-har-alkoholproblem.pdf>

Folkhälsomyndigheten (2024) “Alkoholen ökar risken för sjukdomar och skador”. Hämtad (2024-04-03)

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/andts-anvandning-och-ohalsa/skadeverkningar/alkoholens-skadeverkningar/alkohol-okar-risken-for-sjukdomar-och-skador/>

Folkhälsomyndigheten (2016) “Barn i familjer med missbruk, psykisk ohälsa eller våld. Resultat och erfarenheter från ett utvecklingsarbete”. Hämtad (2024-04-07).

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/53abc1662c974bf498c5c16715ce4010/barn-familjer-missbruk-psykisk-ohalsa-vald-16042-webb.pdf>

Folkhälsomyndigheten. (2023) “Problematiskt narkotikabruk i Sverige 2007-2020. Hämtad (2024-04-07).

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/aa51e219ed2549d78243fb44d5e0e1c3/problematiskt-narkotikabruk-i-sverige-2007-2020.pdf>

Gümüscü, Ahmet. Nygren, Lennart. Khoo, Evelyn. (2015). “Bringing the Family Back in: On Role Assignment and Clientification in the Swedish Social Services”. Department of Social Work, Umeå University. doi.org/10.3390/socsci4010117

<https://doi.org/10.3390/socsci4010117>

Jacobsen, Dag Ingvar (2012): *Förståelse, beskrivning och förklaring: introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. 2. uppdaterade och utök. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter

Kunskapsguiden. (2023) “Skydds- och riskfaktorer”. Hämtad (2024-04-21).

<https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/vagledning-for-elevhalsa/hals-oframjande-skola/skydds--och-riskfaktorer/>

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2021). Den kvalitativa forskningsintervjun. (3. [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur

Makrosbarn. (2016) "Jag är bara en påse med pengar". Solna. Hämtad (2024-05-22).

https://makrosbarn.b-cdn.net/wp-content/uploads/2020/09/Jag-är-bara-en-påse-med-pengar_Makrosbarn.pdf

NHS. (2021) "Addiction: what is it? Hämtad (2024-04-20)

<https://www.nhs.uk/live-well/addiction-support/addiction-what-is-it/>

Näsholm, C. och Peterson, U., 2014. "Psykologi för vårdprofessioner". Stockholm: Natur & Kultur.

Näsman, Elisabet. Alexandersson, Karin. (2017). Föräldrar med missbruksproblem: möten mellan barnens och föräldrarnas perspektiv. Uppsala Universitet.

Näsman, Elisabet. (2019). "Professionals do not invite children to disclose family problems: a comment. *Nordic studies on alcohol and drugs. Volume 36, Issue 3, June 2019, pages 305-307.* doi/full/10.1177/1455072519847904

Pisinger, V. S. C., Bloomfield, K., & Tolstrup, J. (2016). Perceived parental alcohol problems, internalizing problems and impaired parent – child relationships among 71 988 young people in Denmark. *Addiction, 111(11), 1966–1974.* doi:10.1111/add.13508

Ramstedt, Mats. (2019) "Hur många barn växer upp med föräldrar som har alkoholproblem? – Resultat från en systematisk litteraturöversikt" (CAN, rapport nr 185). Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Hämtad (2024-04-14)

<https://www.can.se/app/uploads/2020/01/can-rapport-185-hur-manga-barn-vaxer-upp-med-foraldrar-som-har-alkoholproblem.pdf>

Richard, Velleman & Lorna J. Templeton. (2016). *Impact of parent's substance misuse on children: an update.* Cambridge University Press. Vol. 22, 108–117 doi: 10.1192/apt.bp.114.014449

Rutter, M. (2012) 'Resilience as a dynamic concept', *Development and Psychopathology, 24(2), pp. 335–344.* Available at: <https://doi.org/10.1017/S0954579412000028>

SFS 2001:453. Socialtjänstlagen.

Socialstyrelsen. (2009). *Barn och unga i familjer med missbruk: vägledning för socialtjänsten och andra aktörer*. Stockholm: Socialstyrelsen. 2024-04-14)

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/vagledning/2009-12-15.pdf>

Socialstyrelsen. (2012). *Föräldraskap och missbruk: Att ta upp frågor om föräldraskap i missbruks- och beroendevården*. Stockholm: Socialstyrelsen. 2024-04-14)

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2012-1-3.pdf>

Socialstyrelsen (2023) "Barn och unga i socialtjänsten". Stockholm: Socialstyrelsen. Hämtad (2024-04-14)

<https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/barn-och-unga/barn-och-unga-i-socialtjansten/>

Socialstyrelsen (2023) "BBIC Grundbok-Barns behov i centrum". Elanders AB Stockholm. (Hämtad 2024-07-20)

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2023-9-8734.pdf>

Socialstyrelsen (2023) "Utreda och barn och unga. Handbok för socialtjänsten" Elanders, AB, Stockholm. Hämtad (2024-12-01).

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker--juridisk-handbok/2023-6-8657.pdf>

Tinnfält, Agneta. Fröding, Karin. Larsson, Madelene, Dalal, Koustuv. (2018). "I Feel It In My Heart When My Parents Fight": Experiences of 7–9-Year Old Children of Alcoholics. *Child and Adolescent Social Work Journal*. DOI: 10.1007/s10560-018-0544-6

Velleman, R. and Templeton, L. J. (2007) 'Impact of parents' substance misuse on children: An update', *British Journal of Psychiatry*, 190(3), pp. 182–183. Available at: <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.106.025718>

Vetenskapsrådet (2017) *God forskningssed*. Stockholm

Bilagor

Bilaga 1- Informationsbrev

Informationsbrev till medverkande i en intervjustudie

Hej,

Jag är en socionomstudent som går femte terminen på Malmö universitet. Uppgiften den här terminen är att skriva en C-uppsats. Syftet med studien är att undersöka hur barn till föräldrar med missbruk påverkas utifrån socialarbetares perspektiv samt hur man kan stödja och skydda dessa barn. Tanken är därför att studien ska byggas på intervjuer med personer som har den typen av erfarenhet. Intervjuerna kommer att spelas in och sedan transkriberas med ert samtycke, när undersökningen är avklarad kommer följande inspelning att raderas.

Jag vill härmed fråga dig om du vill medverka i denna undersökning. Din medverkan är naturligtvis frivillig och du som intervjuperson kan dra tillbaka ditt samtycke närsomhelst under studiens gång. Alla dina uppgifter kommer att vara konfidentiella och förvarade på ett sätt där inga obehöriga har tillgång till det insamlade materialet.

Vill tacka i förhand för din medverkan.

Med vänliga hälsningar,
Melek Omar

Bilaga 2- Intervjuguide

Öppningsfrågor:

Vad jobbar du med?

Hur länge har du jobbat med detta?

Vad är dina arbetsuppgifter?

Intervjufrågor:

1. Vilka utmaningar enligt dig möter de barn som lever med föräldrars missbruk?
2. Hur påverkas barnets sociala relationer när det förekommer missbruk i familjen?
3. Hur tror du att missbruk i familjen påverkar barnets anknytningsmönster?
4. Hur tror du att missbruk i familjen påverkar barnets skolgång?
5. Vilka korta och långsiktiga konsekvenser finns det för barn till föräldrar med missbruk?
6. Vilka skyddsfaktorer kan bidra till att minska negativa effekterna av föräldrars missbruk?
7. Vilka riskfaktorer kan bidra till att öka de negativa effekterna av föräldrars missbruk?
8. Vilka insatser har socialtjänsten?
9. Hur beslutar ni vilka insatser som familjen och/eller barnet kan få?
10. Hur fortsätter man att tillgodose barnets behov när insatsen/utredningen har avslutats?